

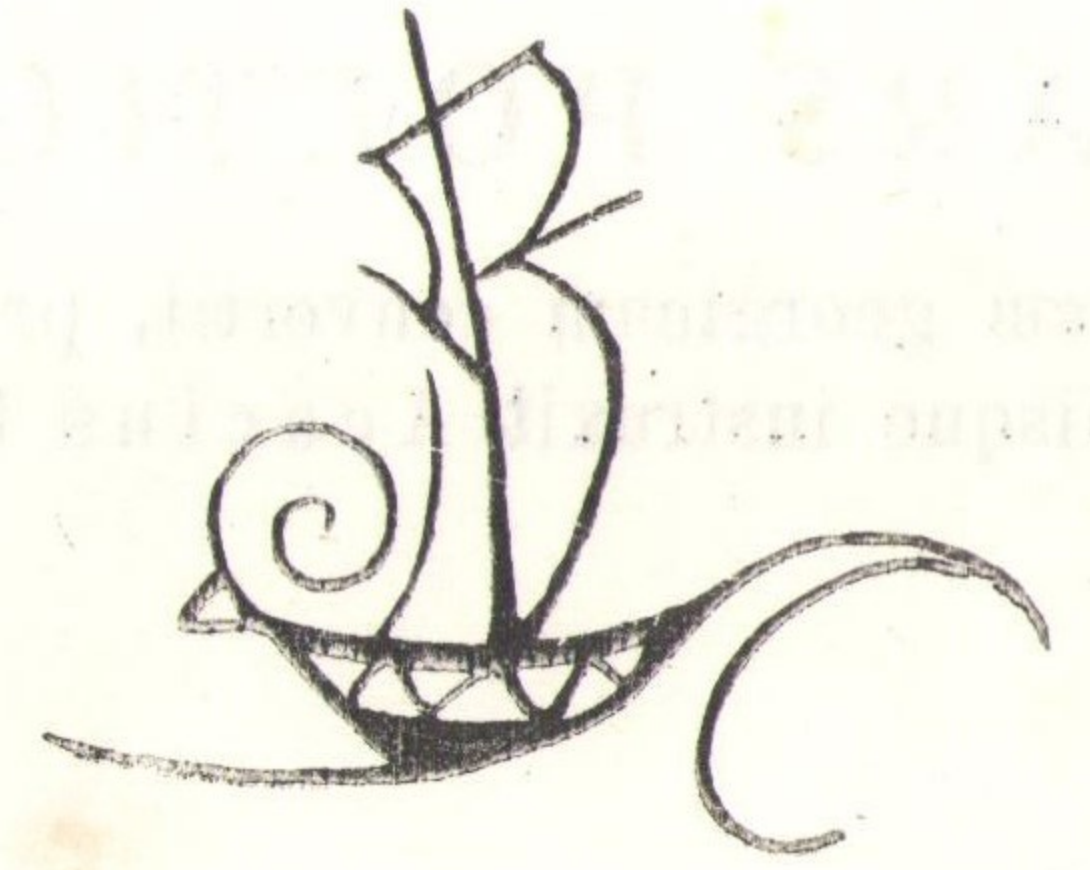
K 34258
1

ՀԱՅԿԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ
ԿԱՆՈՒՄ

ՀԱՅԿԱՆԻ
ԵՊԻՍԿՈՒՍԻ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ
ԿԱՆՈՒՄ

თბილისის უნივერსიტეტის გერმანულ-ლათინური ბიბლიოთეკა
ГРЕЧЕСКО-ЛАТИНСКАЯ БИБЛИОТЕКА ТБИЛИССКОГО
УНИВЕРСИТЕТА
BIBLIOTHECA GRAECO-LATINA UNIVERSITATIS TIBILISSIENSIS

~~4/17 556~~
1/1 1089
გან
გან

ГОРАЦИИ

ОБ ИСКУССТВЕ ПОЭЗИИ

Перевод, вступительная статья, комментарии и указатель А. В. УРУШАДЗЕ

Q. HORATI FLACCI

ARS POETICA

In linguam georgicam convertit, prolegomenis commentariisque instruxit Acacius Urušadze

ИЗДАТЕЛЬСТВО ТБИЛИССКОГО УНИВЕРСИТЕТА
ТБИЛИСИ 1981

SUMPTIBUS UNIVERSITATIS TBILISSIENSIS
TBILISSIIS MCMLXXXI

კვინტუს კორაციუს ფლავუსი

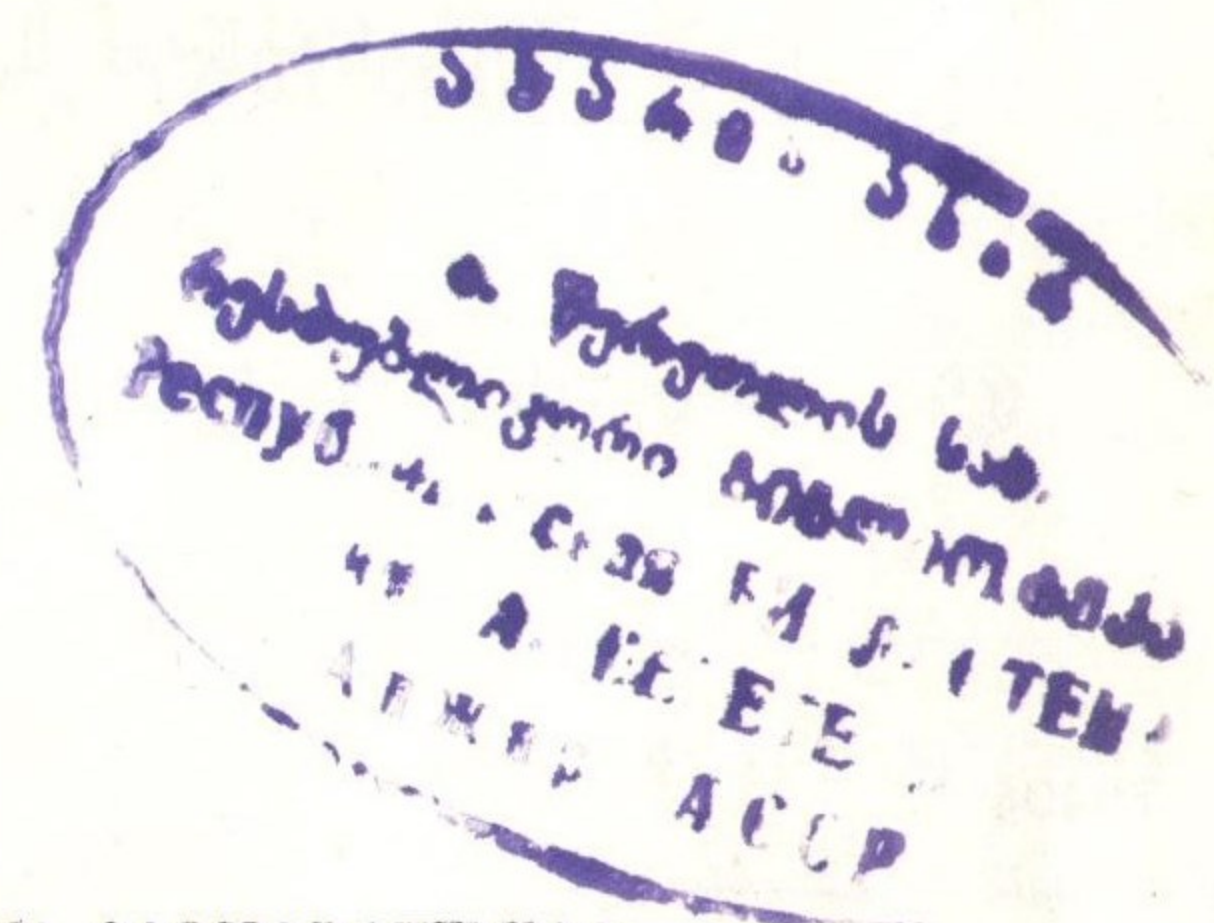
4
3 831

პოეტური
ხელოვნებისათვის

ლათინურიდან თარგმნა, შესავალი წერილი და კომენტარები დაურთო

აკაკი ურუშაძე

K 34258
1

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა
თბილისი 1981

რ
5

7
87.8
7.01
§ 831

დიდი რომაელი პოეტის კვინტუს ჰორაციუს ფლაკუსის თხზულება „პოეტური ხელოვნებისათვის“, არისტოტელეს „პოეტიკასთან“ ერთად, ანტიკური ხანის მეტად მნიშვნელოვანი პოეტიკური ტრაქტატია. მან დიდი გავლენა იქონია ევროპულ მწერლობაზე და დღემდე იპყრობს მწერალთა, მეცნიერთა თუ ფართო მკითხველი საზოგადოების შეუხელებელ ყურადღებას.

ტსუ „ბერძნულ-ლათინური ბიბლიოთეკის“ სარედაქციო კომისია:

ა. ალექსიძე, შ. აფაქიძე, ბ. ბრეგვაძე, რ. გორდეზიანი, გ. თევზაძე, რ. მიმინოშვილი, თ. ნოდია, ა. ურუშაძე (თავმჯდომარე), ს. ყაუხჩიშვილი, თ. ყაუხჩიშვილი, ი. შენგელია, ვ. ჯელიძე.

რედაქტორი ი. შენგელია

რეცენზენტი მ. ფიჩხაძე

© თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1981

70404

Г

M 608(06)-81

ჰორაციუსის „პოეტური ხელოვნება“

ანტიკურმა კულტურამ ძველი ბერძნული და რომაული მწერლობის სახით უმაღლესი რანგის ლიტერატურა შექმნა. ჩვენამდე მოღწეულმა მისმა უნიკალურმა ძეგლებმა სამუდამოდ დაიმკვიდრეს უმეტესი ადგილი მსოფლიო მწერლობის ოქროს საგანძურში და მარქსის სიტყვებით რომ ვთქვათ: „ისინი დღემდე გვანიჭებენ ესთეტიკურ სიამეს და განსაზღვრულის მხრივ ნორმისა და მიუწვდომელი ნიმუშის მნიშვნელობას ინარჩუნებენ“. ამ ლიტერატურის შესწავლის ინტერესი ანტიკურ ხანაშივე გაღვივდა და გაიზარდა. ანტიკურმა ესთეტიკურმა აზროვნებამ ადრევე ჩაუყარა საფუძველი მშვენიერებისა და მხატვრული შემოქმედების საიდუმლოებათა წვდომის ხელოვნებას: არისტოტელემდევე ესთეტიკაში საკმაოდ ხშირია მსჯელობები პოეტური შემოქმედების საკითხებზე, ხელოვნებისა და გარემო სინამდვილის ურთიერთობის თაობაზე, პოეტის ვინაობისა და საზოგადოებაში მისი ადგილის შესახებ; ჩამოყალიბებულია პითაგორას, დემოკრიტეს, სოკრატესა და პლატონის შეხედულებათა სისტემები. მაგრამ ესთეტიკაში პირველი წიგნი არის არისტოტელეს „პოეტიკა“ („პერი პოეტიკეს“), რომელიც ძველი წელთაღრიცხვის IV საუკუნის შუახანებში დაიწერა და რომლითაც დასაბამი მიეცა მეცნიერებას ლიტერატურაზე — ლიტერატურის თეორიას ანუ პოეზიის თეორიას. ამ წიგნმა, უწინარეს ყოვლისა, დიდი გავლენა მოახდინა ლიტერატურისა და ხელოვნების ელინისტურსა და რომაულ თეორიებზე (თეოფრასტე, პლუტარქე, ათენეოსი, ნეობტოლომე პარიონელი, ფილოდემე გადარელი, ჰორაციუსი, ფსევდო-ლონგინე, სიმპლიციუსი...); იგი მსოფლიო მნიშვნელობის ტრაქტატად იქცა და დღემდე შეინარჩუნა აქტუალური თეორიული მნიშვნელობა.

არისტოტელეს „პოეტიკის“ შემდეგ ანტიკურ ხანაში ანალოგიური ხასიათის რამდენიმე თხზულება დაიწერა, რომელთაგან განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა რომაელი პოეტის ჰორაციუსის ტრაქტატი „პოეტური ხელოვნებისათვის“.

კვინტიუს ჰორაციუს ფლაკუსი (ძვ. წ. 65-8 წწ.) ავ-
გუსტუსის ეპიქის (პრინციპატის) ანუ ე. წ. „ოქროს ხანის“ უდიდეს
პოეტთაგანია. ვერგილიუსსა და ოვიდიუსთან ერთად ჰორაცი-
უსმა შექმნა რომაული პოეზიის კორიფეთა კოლეგიუმი, რომელმაც
დიდი როლი შეასრულა მერმინდელი ევროპის მწერლობის ისტორია-
ში. ჰორაციუსმა თავის შემოქმედებაში უაღრესად დახვეწა ლათინუ-
რი პოეტური ენა, სტილი, მეტრიკა და რომაული ლირიკა განვითარე-
ბის უმაღლეს დონეზე აიყვანა.

ჰორაციუსის ლიტერატურული მემკვიდრეობა შეიცავს „ეპო-
დებს“ (იამბურ ლექსებს), „სატირებს“ (ჰექსამეტრებით გა-
მართულ საუბრებს ანუ დიატრიბებს), „ოდებს“ (ლირიკულ ლექ-
სებს), „საიუბილეო ჰიმნს“ და „ეპისტოლეებს“ (პო-
ეტურად დამუშავებულ წერილებს).

ცენტრალური ადგილი ჰორაციუსის შემოქმედებაში ლირიკულ
პოეზიას ეჭირა, ამას ადასტურებს ჩვენამდე მოღწეული ოდების
ოთხი წიგნი, მაგრამ დიდი პოეტი დაინტერესებული იყო მორალურ-
ფილოსოფიური, ლიტერატურული და მიმდინარე ცხოვრების საჭირ-
ბოროტო, პრაქტიკული საკითხებითაც, რომელთაც ფართო ადგილი
დაუთმო ეპოდების, სატირებისა და ეპისტოლეთა ჟანრებში.

პოეტურად დამუშავებული ეპისტოლე ანუ გზავნილი
(გარკვეული პირისათვის შეთხზული წერილი) რომაულ პოეზიაში
აღრეც არსებობდა (ასეთ წერილებს თხზავდნენ, მაგალითად, ლუცი-
უსი და კატულუსი), მაგრამ ეპისტოლარული ჟანრის დახვეწასა და
მის ჩამოყალიბებას ლიტერატურულ ჟანრად ჰორაციუსის დამსახუ-
რებად თვლიან.

შემოქმედების ბოლო პერიოდში ჰორაციუსმა შეთხზა ეპისტოლე-
თა ორი წიგნი. პირველი წიგნი ოც წერილს შეიცავს და ძვ.
წ. 20 წელს განეკუთვნება; მეორე წიგნი კი, რომელიც სამი წე-
რილისაგან შედგება, ძვ. წ. 19-14 წლებშია შექმნილი.

ჰორაციუსის „ეპისტოლენი“, ანუ „გზავნილები“
დაქტილური ჰექსამეტრით გამართული წერილებია, რომელთა ადრე-
სატები პოეტის ნაცნობ-მეგობრები არიან (ავგუსტუსი, მეცენატი,
ლოლიუსი, იულიუს ფლორუსი, ალბიუს ტიბულუსი, ტორკვატუსი,
ნუმინციუსი და სხვები). წერილები თემატურად „სატირებს“ უახლოვ-
დებიან. ასეთ კავშირზე თვითონ პოეტი მიუთითებს და ორივე რიგის
თხზულებებს „საუბრებს“ (Sermones) უწოდებს: „წერილებში“, ისე-

ვე როგორც „სატირებში“, ავტორი თავის ადრესატებს უპირატესად
ფილოსოფიური თუ ლიტერატურული ხასიათის თემებზე ესაუბრება.

ლიტერატურული საკითხები ძირითადი თემაა „ეპისტოლეთა“ მე-
ორე წიგნის სამივე წერილში, რომლის ადრესატები არიან ოქტავია-
ნუს ავგუსტუსი, იულიუს ფლორუსი და პიზონები. მსოფლიო ლიტე-
რატურის ისტორიაში განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა მესამე წე-
რილი—„წერილი პიზონებს“ (II 3, Epistula ad Pi-
sones), რომელიც მიმართულია ლიტერატურით დაინტერესებული სა-
მი პირისადმი. ესენი იყვნენ რომაული არისტოკრატიული ოჯახის წარ-
მომადგენლები: მამა — ლუციუს კალპურნიუს პიზონი და მისი ორი
ვაჟი, რომელთაგან უფროსი, ეტყობა, დრამატურგობას ჩემულობდა.
წერილი მთლიანად პოეტიკის საკითხებს ეხება და ამიტომაც, ჯერ კი-
დევე ანტიკურ ხანაში, მას საგანგებო სათაური მისცა ცნობილმა რი-
ტორმა კვინტილიანუსმა (ახ. წ. ა. I ს). სწორედ მან უწოდა ამ ეპის-
ტოლეს „წიგნი პოეტური ხელოვნებისათვის“ (De
arte poetica liber)¹. ეპისტოლე მოცულობით დიდი არ არის, სულ
476 ჰექსამეტრულ კარედს შეიცავს, მაგრამ, როგორც ვთქვით, ან-
ტიკური კლასიკური ესთეტიკის უაღრესად მნიშვნელოვანი ძეგლია.

ჰორაციუსის „პოეტური ხელოვნება (Ars poetica) თავისი ხასია-
თით არსებითად განსხვავდება არისტოტელეს „პოეტიკისაგან“. არის-
ტოტელეს თხზულება თეორიული გამოკვლევაა, ჰორაციუსის ნაწარ-
მოები კი ღრმა ფილოსოფიურ საფუძვლებს არ ეყრდნობა; მას უფრო
მეტად პრაქტიკული დანიშნულება აქვს და ნორმატიულ ტრაქტატს
წარმოადგენს. ტრაქტატის ავტორი რომაული კლასიციზმის პოზიცი-
ებიდან მკითხველს აწვდის პოეტურ ხელოვნებასთან დაკავშირებულ
ნორმატიული ხასიათის წესებს, ლიტერატურულ პროგრამას ანუ თა-
ვისებურ მანიფესტს, რომლის მიზანიც რომაული ლიტერატურული
შემოქმედების დონის ამაღლებაა.

ჰორაციუსის ნაწარმოების წყაროები იყო ბერძენ თეორეტი-
კოსთა თხზულებები, უპირატესად არისტოტელეს „პოეტიკა“; ძი-
რითადად კი გამოყენებულია ელინისტური ხანის—ძვ. წ. III საუ-
კუნის მწიგნობარი პოეტის ნეოპტოლემე პარიონელის

¹ Quintiliani Inst; orat., VIII, 3,60: Horatius in prima parte libri de arte poetica.

ტრაქტატი „პოეზიისათვის“.² გამოყენებულია აგრეთვე ციცერონისეული მოძღვრება ორატორული ხელოვნების შესახებ. მაგრამ ტრაქტატის შექმნაში მთავარი იყო ჰორაციუსის საკუთარი პოეტური პრაქტიკის განზოგადება და საფუძვლად აღებული ესთეტიკური პრინციპების ილუსტრირება წინამორბედ დიდ პოეტთა შემოქმედების მაგალითებით.

თავის შეხედულებებსა და რჩევა-დარიგებებს ჰორაციუსი სამეცნიერო ტრაქტატის სისტემატური ფორმით კი არ გადმოსცემს, არამედ საუბრის ფორმას იყენებს და ერთი თემიდან მეორეზე ადვილად, ზოგჯერ მოულოდნელადაც გადადის. ტრაქტატში დაცულია მასალის ნეოპტოლემესეული თემატიკური განლაგება: პოეზია საერთოდ, პოეტური თხზულება, პოეტი-შემოქმედის ძირითადი თეორიული საკითხები, რომელთაც ჰორაციუსი თავის ტრაქტატში აყენებს, შემდეგია: როგორი უნდა იყოს პოეტური თხზულება, რით უნდა იყოს აღჭურვილი პოეტი და რა მოეთხოვება მას, რადოზით შეიძლება წინამორბედთა ნაღვაწის გამოყენება, როგორ გამოვიყენოთ მხატვრული ნაწარმოების საშენი მასალა ე. ი. სიტყვა? ნაწარმოებში დასმულია აგრეთვე პოეტის თანამედროვე ეპოქისათვის უმნიშვნელოვანესი სხვა ესთეტიკური საკითხებიც.

ჰორაციუსის „პოეტიკას“ მრავალი გამოკვლევა მიეძღვნა³. დაწვრილებითაა შესწავლილი მასთან დაკავშირებული ბევრი საკითხი, მაგრამ საკითხი მისი კომპოზიციური აღნაგობისა დღემდე ნაკლებგამოკვლეულად რჩება. ბევრმა მკვლევარმა სცადა ჰორაციუსის „პოეტიკის“ მასალა სისტემატურად დაელაგებინა და ამით ნაწარმოების აღ-

² ამ ტრაქტატის თეორიული დებულებები ცნობილი გახდა არცთუ დიდი ხნის წინათ, როცა გაიშიფრა ძვ. წ. I საუკუნის ეპიკურელი ფილოსოფოსის ფილოდემე გადარელის თხზულების დიდი ნაწყვეტი. იხილეთ: Philodemus, über die Gedichte. 5. Buch. Griechischer Text mit Übersetzung und Erklärung von Chr. Jensen, Berlin, 1923.

А. Ф. Лосев, Эллинистически-римская эстетика I—II вв. н. э. стр. 339. Приложения: Филодем (Москва, 1979).

³ E. Norden, Die Composition und Litteraturgattungen der horaz. Epist. ad Pisones (Hermes 40 (1905) p 481).

J. Vahlen: 1) Über Horatius' Brief an die Pisonen (Sitzungsber. der Preuss. Akad. der Wissensch. 1906 p 589);

2) Zu Horatius de arte poetica. — „Gesammelte philologische Schriften“ Bd. I. Berlin, 1911.

ნაგობის საკითხიც გადაეჭრა. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია ფალენის და ნორდენის შრომები.

ყველაზე უფრო გავრცელებული იყო ჰორაციუსის „პოეტიკის“ კომპოზიციის ნორდენისეული სქემა. ამ სქემის მიხედვით, ხსენებული თხზულება ორ მთავარ ნაწილად იგანიყოფება: პირველია საკუთრივ პოეტიკა, მეორე — მიქლვრება პოეტზე. ორივე ნაწილში, შესაბამისად, გამოყოფილია ცალკე საკითხები.

ნორდენის, ფალენისა და სხვა ავტორთა ნაშრომებს, რომლებშიც ჰორაციუსის „პოეტიკის“ კომპოზიციის საკითხია განხილული, ის ნაკლი ახლავთ, რომ ნაწარმოები მიჩნეულია მხოლოდ და მხოლოდ წმინდა სამეცნიერო ტრაქტატად. მ. გასპაროვის მეტად საყურადღებო და უახლოეს გამოკვლევაში სრულიად სამართლიანად არის აღნიშნული, რომ ჰორაციუსის „პოეტიკა“ ცალმხრივად კი არ უნდა იქნეს შესწავლილი, არამედ იგი უნდა განვიხილოთ როგორც სამეცნიერო ტრაქტატი და როგორც პოეტური თხზულებაც. მ. გასპაროვის აზრით, ჰორაციუსის „პოეტიკის“ კომპოზიციის თავისებურება ისაა, რომ აქ ერთმანეთთან შეკავშირებულია სამი ჟანრი: ეპისტოლარული საუბრისა (Sermo), თეორიული ტრაქტატისა (technē) და მხატვრული ნაწარმოებისა (poema). ჰორაციუსის თხზულება სწორედ ამ სამი თვალსაზრისით უნდა იქნას შესწავლილი⁴.

სადავოა ჰორაციუსის პოეტიკური თეორიის ფილოსოფიური საფუძვლის საკითხიც. იტალიელ მკვლევარს როსტანის, მაგალითად, მიაჩნია, რომ ჰორაციუსი თავის „პოეტიკაში“ პერიპატოელთა ტრადიციას აგრძელებს; იმიშის აზრით, პოეტი პლატონისეულ ხელოვნების თეორიას ეყრდნობა, შტაიდლე კი ფიქრობს, რომ ჰორაციუსი სტოელთა მიმდევარია⁵. ყველაზე სწორი მოსაზრება უნდა იყოს ის, რომ „პოეტიკა“ ეკლექტიკური ნაწარმოებია და მასში ყველა ხსენებული ფილოსოფიური მიმდინარეობის მოტივები მოიპოვება.

ჰორაციუსის — როგორც დიდი რომაელი ლირიკოსი პოეტის — მთელი შემოქმედება მიმართული იყო პრინციპატის ეპოქაში

⁴ М. Л. Гаспаров, Композиция «Поэтики» Горация: Очерки истории римской литературной критики. Москва, 1963. с. 97—151.

⁵ Arte poetica di Orazio, commentata da A Rostagni. Torino, 1930. O. Immisch. Horazens Epistel über die Dichtkunst. Leipzig, 1932, — „Philologus“ Supplbd. 24,3. W. Steidle, Studien zur Ars Poetica des Horaz. Inaug.—diss. Würzburg, 1939.

საკმაოდ ფეხმოკიდებული უიდეო ფორმალიზმის წინააღმდეგ. პოეტი ებრძოდა იმ ლიტერატორებს, რომლებიც მხოლოდ ფორმას ანიჭებდნენ მნიშვნელობას და თითქმის სრულიად უგულებელყოფდნენ ნაწარმოების იდეურ შინაარსს. პოეზიის დანიშნულება ადამიანის გართობა კი არ არის, არამედ მისი სულიერი აღზრდა, ეთიკური დაწმენდა. ამიტომ, ჰორაციუსის აზრით, ლიტერატურული ხელოვნების საფუძველთა საფუძველი ყოველთვის უნდა იყოს სიბრძნე.

„პოეტური ხელოვნების“ ტექსტი შეიძლება სამ ნაწილად გავყოთ და შინაარსობრივად ასეთნაირად დავალაგოთ:

I ნაწილში (1—152 კარედები) წამოყენებულია მთავარი დებულება: მხატვრული ქმნილება უნდა იყოს მთლიანი, ერთმანეთთან შეხამებული ნაწილებისაგან შემდგარი და ყოველგვარი ზედმეტობისაგან თავისუფალი (1—37). ამისათვის საჭიროა, პოეტმა თუ მხატვარმა ისეთი ამოცანა დაისახოს, რომლის შესასრულებლადაც თავისი შემოქმედი ძალა ეყოფა. ვინც დასამუშავებელ საგანს ასეთი შეგნებით მოკიდებს ხელს, მას ენამკვევრობაც არ უღალატებს და გასაგებსა და მწყობრ ნაწარმოებს შექმნის. მწყობრად განლაგებულ ხაწილებში საჭიროა ითქვას მხოლოდ ის, რაც სწორედ ახლათ სათქმელი (38—44). ნათქვამი მარჯვე გამოვა, თუ სიტყვას სწორად შევარჩევთ. კარგი სტილის მისაღწევად სრულიადაც არაა საჭირო ენობრივი პურიზმის დაცვა. მწერალი ცოცხალი ენის განვითარების კანონებს უნდა ემორჩილებოდეს. თუ გამოადგება ძველი, მივიწყებული სიტყვის აღდგენაც უნდა შეძლოს და ახლის შექმნაც. ახალი სიტყვის შესაქმნელად პოეტი ბერძნულ წყაროს უნდა დაეყრდნოს (45—72). მარჯვედ უნდა შეარჩიოს პოეტმა სალექსო საზომი. საგმირო საზომი (დაქტილური ჰექსამეტრი) ჩინებულად გამოიყენა ჰომეროსმა. მერმე ჩამოყალიბდა ორი არათანაბარი კარედისაგან შექმნილი საზომი (ელეგიური დისტიქი). იამბი პოეზიაში ბერძენმა პოეტმა არქილოქე პაროსელმა დაამკვიდრა. იამბური და ქორეული ტერფებით გამართული სალექსო კარედები (იამბური ტრიმეტრი, ტროქეული ტეტრამეტრი...) წარმატებით გამოიყენეს დრამატულმა ჟანრებმა — ტრაგედიამ და კომედიამ. ბერძნულ საგუნდო ლირიკას უაღრესად მჭიდრო კავშირი ჰქონდა მუსიკასთან (73—86). პოეტი დაუფლებული უნდა იყოს პოეზიაში დამკვიდრე-

ბულ მხატვრულ, სტილისტურ ხერხებს. სათქმელი უნდა შეიარჩეს შინაარსისა და მთქმელის ვინაობის შესაბამისად (87—119). ნაწარმოების წარმატების საწინდარია მისი შემცველი მასალის მხატვრული დამუშავების მაღალი დონე. ეს მასალა შეიძლება ავტორისეული, დამოუკიდებლად მოპოვებული ანდა ნასესხები იყოს. სესხება შეიძლება შითოლოგიიდან, თქმულება-ლეგენდებიდან, სხვა ავტორთა თხზულებებიდან...; მაგრამ რაკი „საყოველთაოდ ცნობილი საგნის დაპატრონება საკუთარი ახალი თქმით მეტისმეტად ძნელი საქმეა“, მწერალმა თუ პოეტმა ძველსა და ცნობილს ახალი შთაფიქრი უნდა დაუდოს საფუძვლად. თქმულების მეტისმეტად დიდ მონაკვეთს, რომლის დასამუშავებლადაც შეიძლება ძალა არ გვეყოს, ხელი არ უნდა მოგვიდოთ, თორემ შედეგი სავალალო იქნება („სამშობიარო ტკივილით ეწამებიან მთები, დაიბადება კი სასაცილო თავუნა“). ნაწარმოების თემად უნდა ავიღოთ კონკრეტული ამბავი და მსმენელი თუ მკითხველი იმთავითვე უნდა შევიყვანოთ ამბავთა შუაგულში“ (in medias res). ამ საქმეში ყველაზე მეტად მისაბაძი დიდებული ჰომეროსია (87—152).

მეორე ნაწილი (153—294) ეძღვნება დრამას, მის თეორიას, დრამატურგიის პრინციპებს. პრინციპატის ხანაში დრამატურგია, ეტყობა, აქტუალური ინტერესის საგანი იყო. რომაული ლიტერატურის ისტორიიდან ცნობილია, რომ ამ დროს სერიოზული დრამატული თხზულებები სცენაზე არ იდგმებოდა. ხალხი გატაცებული იყო საკმაოდ უხეში გართობა-სანახაობებით. დიდ პატივში იყო მიმები, ცირკი, გლადიატორთა ბრძოლა. მწერალთა ჯგუფი (აზინუს პოლიონი, ვარიუსი და სხვები) ცდილობდა, რომის სცენაზე სერიოზული ტრაგედიის დამკვიდრებას. ჰორაციუსი „პოეტიკაში“ მთლიანად უჭერს მხარს ამ პრაქტიკულ მიზანს და საგანგებოდ განიხილავს ტრაგედიის ჟანრს, მის კანონებს, ფორმებსა და მაყურებელზე მისი გავლენის ემოციურ ძალას. იგი იცავს კლასიკურ ტრაგედიას. კლასიკური ტრაგედიის აღდგენა, პოეტის აზრით, ძველ კეთილ ზნეობასა და ადათებს აღადგენს. ტრაგედიის ისეთ ანალიზს, რომელსაც არისტოტელე გვთავაზობს, ჰორაციუსი ვერ გვაძლევს; იგი არც კათარსისის ტრადიციულ საკითხს ეხება, მაგრამ სამაგიეროდ აყალიბებს დრამის ნორმატიულ პოეტიკას.

პოეტისაგან დრამატული ჟანრი მოითხოვს ადამიანთა ასაკისა და ხასიათების ღრმა ცოდნას (153—178). უნდა ვიცოდეთ რა ვუჩვენ-

ნოთ მაყურებელს და რა მოვუთხროთ: დაუშვებელია ყოველი ამ-
ბის წარმოდგენა სცენური თამაშით (179—188). დრამატულ თხზუ-
ლებაში მტკიცედ უნდა იყოს დაცული მოქმედებათა და მოქ-
მედ პირთა რაოდენობა; ასევე მტკიცედ უნდა განისაზღვროს გუნ-
დის როლი (189—201). გუნდთან მჭიდროდაა დაკავშირებული მუ-
სიკა, რომელიც თანდათანობით ვითარდებოდა და რთულდებოდა
(202—219). განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ტრაგე-
დიისა და კომედიის საშუალო ჟანრს ე. წ. სატირულ დრამას
(220—250). დრამის უმთავრესი საზომი იამბური ტრიმეტრია.
მისი სწორი გამოყენება გულისხმობს ბერძნული ნიმუშების ცო-
დნას; საჭიროა ცნობილი ბერძენი ავტორების სისტემატური კი-
თხვა (251—269).

რომაელმა პოეტებმა შეითვისეს ბერძნული დრამატული ჟან-
რები, საფუძვლად დაუდეს ისინი რომაული ნაციონალური დრამის
განვითარებას, მაგრამ მათ თხზულებებს სისტემატური, ხანგრძლი-
ვი დახვეწა სჭირდება (270—294).

მესამე ნაწილი „პოეტური ხელოვნებისა“ (295—476) ეხება პო-
ეტს, მის პიროვნებას; გვიმოდვრებას, თუ „საიდან მოდის ძალა შე-
მოქმედებისა, რა კვებავს და აყალიბებს პოეტს...“

ჭეშმარიტი შემოქმედების საფუძველი, მისი წყაროსთვალი მარ-
ტო ეგზალტაცია კი არ არის, არამედ პოეტის სწორი, დაკვირვებუ-
ლი აზროვნება. პოეტისათვის საჭიროა ფილოსოფიური განათლება
(295—311). პოეტმა უნდა იცოდეს, რა ვალი აწევს ქვეყნისა და სა-
ზოგადოების წინაშე. იგი ცხოვრებას უნდა უკვირდებოდეს და სი-
ნამდვილეს სწორედ ცხოვრებისეულად ასახავდეს. შინაარსისაგან
დაცლილი თხზულება მკითხველს ვერ მოხიბლავს (312—322). რომა-
ელთა მხატვრული შემოქმედების უნარი, ბერძნებთან შედარებით,
გამორჩენის დევნამ დააკნინა. სიხარბე და ქონების დაგროვების და-
უოკებელი სურვილი შეუთავსებელია ჭეშმარიტ პოეზიასთან (323 —
332). პოეზიის ამოცანაა, ერთდროულად იყოს გასართობი და სა-
სარგებლოც (333—346). პოეტს შეიძლება მისატყვებელი შეცდომები
მოუვიდეს (ხანდახან დიდებულ ჰომეროსსაც ჩაეძინება), მაგრამ სრუ-
ლიად დაუშვებელია შემოქმედის მხრივ ისეთი შეცოდებანი, რომე-
ლთა მიტევა არამც და არამც არ შეიძლება (347—360). სუსტად შე-
სრულებული თხზულება, შეიძლება ერთი თვალის დაკვირვით, რიგია-
ნი გვეგონოს, მაგრამ მუდმივ მოწონებას იგი ვერ დაიმსახურებს

(361—365). პოეტი საზოგადოების პრაქტიკულ მოთხოვნებს როდი
აკმაყოფილებს: მან სულიერი საზრდო უნდა მიაწოდოს მკითხველს;
ამიტომ საშუალო დონეზე პოეტის ყოფნა დაუშვებელია: „პოეტებს
საშუალო დონეზე ყოფნის უფლებას არც ღმერთები აძლევენ, არც
ადამიანები, არც წიგნის თაროები („წიგნით მოვაჭრენი“) (366—378).
ვინც გაწვრთნილი არ არის, ჩვეულებრივ, ხელს არ ჰკიდებს ისეთ
საქმეს, რაც საჯარო, ყველასათვის თვალმისაწვდენია, — ვთქვათ:
ბურთის თამაშს, ბადროს ტყორცნას და მისთ; მაგრამ ნებისმიერ
გაყოფილებულ კაცს შეუძლია ლექსის თხზვას მიჰყოს ხელი მიუხე-
დავად იმისა, არის თუ არა საამისოდ მომზადებული. „ნურას იქმ
მინერვას გარეშე!“ ე. ი. სიბრძნისა და ცოდნის გარეშე. პოეტმა
ბეჯითად უნდა დაუგდოს ყური კრიტიკას, მცოდნე პირთ უთუოდ
უნდა წააკითხოს თავისი ნაწარმოები და რაც გასასწორებელია,
აუცილებლად გაასწოროს. ავტორმა თხზულება ტყავის ბუდეში
უნდა ჩადოს და ცხრა წელს არ გამოსცეს (379—390).

პოეზია ღვთაებრივი წარმომავლობის დარგია. ლეგენდარულმა
პოეტმა-მისანმა ორფევსმა პოეზიის წყალობით იხსნა ადამიანი ვე-
ლური ყოფისაგან. პოეზიამ შეუწყო ხელი საზოგადოების განვითა-
რებას. მუზის სამსახური ხელწამოსაკრავი საქმე როდია (391—407).
საყურადღებოა ბუნებრივი, თანდაყოლილი ნიჭის — ინგენიუმის
(ingenium) და ხელოვნების (ars) ურთიერთობის საკითხი: ბუნებ-
რივი ნიჭი ხელოვნებისათვის არაა საკმარისი, თუ თან საგულდაგუ-
ლო წვრთნა არ ახლავს; მაგრამ არც წვრთნა ეყოფა პოეტს და
ხელოვანს, თუ ბუნებამ არ უშველა. ხელოვნებას ორივე ხსენებული
კომპონენტი სჭირდება. უგიცობის შედეგი სავალალოა (407—418).
პოეტმა თავი უნდა მოარიდოს მლიქვნელებს: ყალბსა და დაუმსახუ-
რებელ ქება-დიდებას სიკეთის მოტანა არ ძალუძს (419—437).

პოეტის ჭეშმარიტი კეთილისმყოფელია პირუთვნელი კრიტიკო-
სი, ვინც მოურიდებლად მიუთითებს შეცდომებზე და დაჟინებით
მოითხოვს მათ გასწორებას (438—452). თავქარიან პოეტს ისე უნდა
მოგერიდოთ, ვით გადამდები სენით დაავადებულს, თუ არ გვინდა
გაგვასავათოს უნიჭო ლექსების კითხვით და წურბელასავით გამოგ-
ვწოვოს სისხლი (453—476).

„პოეტური ხელოვნება“, მართალია, ნორმატიული ტრაქტატია,
მაგრამ დაწერილია ჰორაციუსისათვის დამახასიათებელი სხარტი,
მიმზიდველი პოეტური ხერხებით და თავისუფალია რიტორიკული

სქემატიზმისაგან. ამ თხზულებას ევროპული კლასიციზმის პოეტიკისათვის არისტოტელეს ნაწარმოებზე ნაკლები კანონიკური მნიშვნელობა როდი ჰქონდა. ჰორაციუსის თხზულებებს საერთოდ დიდი ყურადღებით კითხულობდნენ არა მარტო მისი თანამედროვენი, არამედ შუასაუკუნეების, რენესანსის ეპოქისა თუ კლასიციზმის ხანის წიგნის მოყვარულნი. ჰორაციუსი ევროპულმა მწერლობამ უდიდეს ავტორიტეტად აღიარა პოეზიისა და დრამის ხელოვნებაში. ევროპული კლასიციზმის ცნობილი კოდექსი — ბუალოს „პოეტური ხელოვნება“ (L'art poétique) მთლიანად ჰორაციუსის გავლენითაა დაწერილი.

ჰორაციუსის „პოეტური ხელოვნება“, როგორც უკვე ითქვა, ლათინურ ორიგინალში დაქტილური ჰექსამეტრით არის დაწერილი. რაკიდა ეს თხზულება, უწინარეს ყოვლისა, პოეტური ტრაქტატია და ზუსტ აღქმას მოითხოვს, ჩვენ იგი პროზად გადმოვიღეთ. ჩვენი მიზანია ქართველ მკითხველს ამ გზით ადეკვატური და პირველი სრული თარგმანი მივაწოდოთ⁶. თუ როგორ შევძელით დასახული ამოცანის გადაწყვეტა, ამის განსჯა პირუთვნელი მკითხველისათვის მიგვიჩნდება. გასათვალისწინებელ შენიშვნებს დიდი მადლიერებით მივიღებთ.

უ მ თ ა ვ რ ე ს ი ლ ი ტ ე რ ა ტ უ რ ა

В. Я. Каплинский. Поэтика Горация. Саратов, 1920.

А. Аникст. Теория драмы от Аристотеля до Лессинга. Москва, 1967.

М. Л. Гаспаров. Композиция «Поэтики» Горация. — В сб. «Очерки истории римской литературной критики». Москва, 1963, с. 97-151.

O. Immisch. Horazens Epistel über die Dichtkunst (Philologus, Supplementband, XXIV, Heft 3). Leipzig, 1932.

F. Klingner. Horazens Brief an die Pisonen (Berichte über die Verhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Klasse). Leipzig, 1937.

Hermann Funke. Zur Ars poetica des Horaz.—Hermes, 104. Band, Heft 2 (1976). Franz Steiner Verlag GmbH, Wiesbaden, BRD.

თარგმნისათვის გამოყენებულია შემდეგი გამოცემები:

Q. Horati Flacci Carmina

1) ed. L. Mueller. BT. Lipsiae, 1904;

2) ed. Vollmer. BT. Lipsiae, 1931;

3) ed. F. Klingner. BT. Lipsiae, 1959;

⁶ ჰორაციუსის „პოეტური ხელოვნების“ გ. სარიშვილისეული შემოკლებული თარგმანი, რომელიც თოთხმეტმარცვლიანი ლექსითაა შესრულებული, გამოქვეყნებულია „საუნჯეში“ (1979 წ. № 1).

პოეტური ხელოვნება

1. მხატვარმა რომ ადამიანის თავს ცხენის კისერი გამოაბას, ყოველგნით შეკრებილი ასო-ნაწილნი ნაირგვარად შეუბუმბლოს, მერმე კი ლამაზი დიაცის გამოსახვით დაწყებული ეს ნახატი საზარლად დაასრულოს შავი თევზის კუდით, სახილველად მიხმობილნი, შეიკავებდით თავს სიცილისაგან, ჩემო მეგობრებო?

6. მენდეთ, პიზონებო,¹ სწორედ ასეთ სურათს დაემსგავსება წიგნი, რომელშიც სიცხით გათანგული ავადმყოფის სიზმრისებურად აისახება საოცარზე საოცარი ხატები, სადაც არც თავი და არც ფეხი ერთი მთლიანი იერის შესაბამისი არ იქნება.² მართალია, მხატვრებსაც და პოეტებსაც იმთავითვე თანაბრად აქვთ მინიჭებული უფლება, გაბედონ, რაც ნებავთ, — ეს მე კარგად ვუწყვი და ამ წყალობას თავდაც მოვითხოვ და სხვასაც ვერ ავუკრძალავ; ოღონდ ეს უფლება იმად როდი გვეძლევა, მშვიდი მძვინვარეს შევეუერთოთ, გველი — ნიბლია ჩიტს, ვეფხვი კი — ბატკანს!

14. მნიშვნელოვანი განზრახვით წამოწყებულ ქმნილებას, რომელიც ბევრსა და რალაც დიადს გვპირდება, მეტად რომ გაბრწყინდეს, ხშირად ძოწისფერ ნაკერებს დაადებენ აქა-იქ: ან დიანას³ ჭალასა და საკურთხეველს აღწერენ, ან მჩქეფარე ნაკადულის ლალ დინებას თვალწარმტაც მდებლობზე, ანდა მდინარე რენუსსა⁴ და წვიმის მაუწყებელ ცისარტყელას; — და ეს მაშინ, როცა არცერთი ამათგანის ადგილი არ გახლდათ აქ! შენ ეგებ. კვიპაროსის ხის დახატვა ხელგეწიფების, მაგრამ რის მაქნისია კვიპაროსი, როცა ჩაძირული ხომალდიდან ცურვით ძლივს გამოღწეული, უკვე იმედდაკარგული კაცი უნდა დაიხატოს, როგორც კი გაიღებს გასამრჯელოს?⁵ ვთქვათ, ამფორის გაკეთება შეგიკვეთე, როს ბორბალი დატრიალდა,⁶ რატომ გამოგივიდა ცალყურა დოქი?

საქმე ისაა, რასაც ქმნი, იყოს მარტივი და მთლიანი!⁷

24. მგოსანთა დიდ ნაწილს, მამავ და ღირსეული მამის შვილებო,

ხშირად გვაცდუნებს უკეთესისაკენ მისწრაფება: როცა ვცდილობ, მაგალითად, გრძელი სიტყვა მოკლედ ვთქვა, გაუგებარი და ბნელი ვხდები, სიმსუბუქისაკენ მლტოლველს კი ნერვები და ძალა აღარა მყოფნის; ხშირად ამაოდ იჭაჭება, ვაი-უშველებელს ვინც გვპირდებოდა, ხოლო ის, ვისაც ქარიშხლის მეტისმეტად ეშინია, მიწაზე დაბობლავს თავის გადასარჩენად; ზოგიც ცდილობს, უბრალო და მარტივი რამე ნაირნაირად და სასწაულებრივ წარმოგვისახოს, ამიტომ დელფინს ტყეში გვიხატავს, გარეულ ღორს კი — მღელვარე ტალღებში.

შეცდომისაგან თავდაღწევის სურვილი, ხშირად შეცდომისაკენ მიაქანებს მას, ვისაც აკლია ხელოვანება!

32. ემილიუსის სკოლის ნებისმიერ ოსტატს შეუძლია ბრინჯაოსაგან ფრჩხილებიც გამოსახოს და რბილი თმებიც, მაგრამ საბოლოო შედეგით მაინც ხელმოცარული რჩება ოსტატი იგი, რამეთუ მთლიანის შექმნა არ ძალუძს.⁸ მე რომ რაღაცის შეთხზვა მოვიწადინო, სრულიადაც არ ვისურვებდი, დავმსგავსებოდი ხსენებულ ოსტატს, როგორც არ ვისურვებდი, შავი თვალისა და შავი თმის პატრონს მრუდე ცხვირი მქონდეს საჭვრეტელად.

38. დასამუშავებელი მასალა, მწერლებო, ყოველთვის თქვენ ძალთა შესაბამისად შეარჩიეთ და ხანდაზმით დაუკვირდით, რის აწევას შეძლებენ თქვენი ბეჭები და რის დაძვრაზე იტყვიან უარს. ვინც თავისი შესაძლებლობისდა მიხედვით აირჩევს საგანს, მას არც ენამჭევრობა დააკლდება და არც ნათელი სიმწყობრე. ამ სიმწყობრის სიკეთე და მშვენიერება, თუ არ ვცდები, ის გახლავთ, რომ ახლა ითქვას მხოლოდ ის, რაც სწორედ ახლაა სათქმელი, ბევრს კი გვერდი უნდა აევლოს და სხვა დროისათვის გადაიდოს.

45. დათქმული ლექსის წინდახედული და ფრთხილი მთხზველი როს სიტყვით შეწვნას შეუდგება, ზოგს სიყვარულით და მოწიწებით მოეკიდება, ზოგს კი ზიზღით მოიცილებს თავიდან.

თუ საყოველთაოდ ცნობილ სიტყვას მარჯვე შეხამება ახალ ელფერს აძლევს, ნათქვამი ჩინებული და სხარტი გამოგივა.

ზოგჯერ, შემთხვევის გამო, აუცილებელია იღუმალ ამბავთა გამჟღავნება ახლებური გადმოცემით; ეს სრულიად დასაშვებია და თუ ეს თავისუფლება გონივრულადაა გამოყენებული, დაკვირვებით გამოკვეთილი ახალი სიტყვა, ძირძველი ცეთეგუსებისათვის თუნდაც აქამდე გაუგონარი, უთუოდ კეთილ სამსახურს გასწევს.⁹

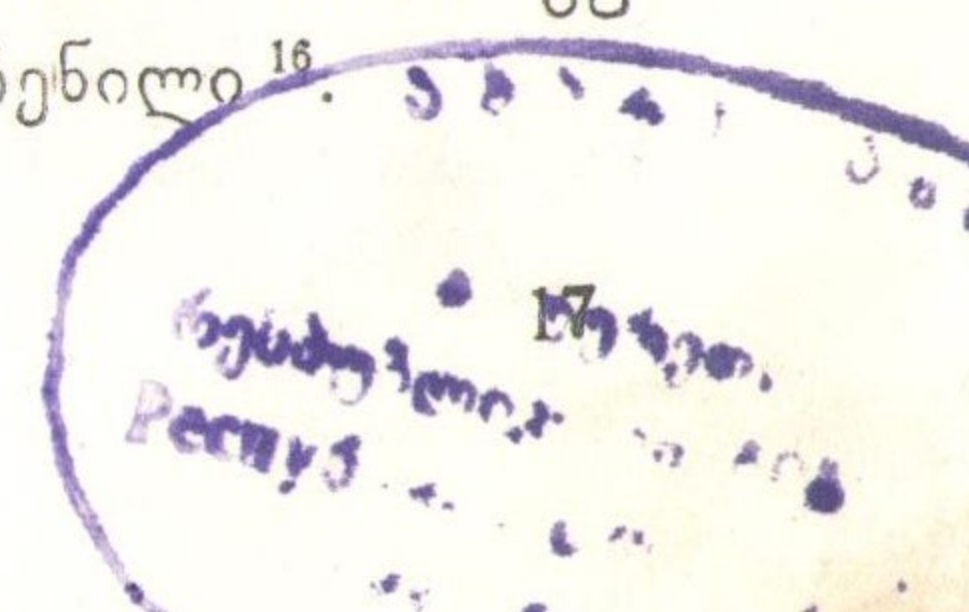
52. ახლად შექმნილი სიტყვა მეტ ნდობას მოიპოვებს, თუ ბერძნულ წყაროს ეყრდნობა და სიფრთხილითაა იქიდან გადმოღებული. და მართლაც: რატომ აღუკვეთს რომელი მოქალაქე ვერგილიუსსა და ვარიუსს იმის უფლებას, რომელსაც ცეცილიუსსა და პლავტუსს უყოყმანოდ უბოძებს?¹⁰ თუ ამ საქმეში მცირეოდენი წვლილის გაღება მეც ძალმიძს, ამისათვის რატომ უნდა შემრისხონ? კატონის და ენიუსის ენა ახალ სახელთა შემოტანით განა არ ამდიდრებდა ჩვენს მშობლიურ მეტყველებას?¹¹ ყოველთვის იყო და კვლავაც ნებადართული იქნება სიტყვის გამოკვეთა აწმყოს დამლით!

60. ვით ტყე მოისხამს წელთა სრბოლაში ნორჩ ფოთლებს ძველთა ცვენის შემდეგ, ისე ენა შეიმოსება ხოლმე ახლადშობილი და ღონიერი სიტყვებით, როს მოძველებულთ გაუდით ყავლი. სიკვდილს ვერც ჩვენ ავცდებით და ვერც ის გადაურჩება, რაც ჩვენეულია! ვთქვათ და მეფური საქმე აღვასრულეთ—ჩრდილოეთის ქართაგან ხომალდთ კრებულის დასაცავად ზღვის უბე შევჭვრით ხმელეთში, ანდა ხანგრძლივი დროის მანძილზე უნაყოფო და მხოლოდ ნიჩბვით მისაწვდომი ჭაობი გუთნით გადავხანით მეზობლად მდებარე ქალაქთა გამოსაკვებად, ან კიდევ ჩვენი მოსავლისათვის მდინარის საზიანო დინებას უკეთესი და ახალი მიმართულება მივეცით — მაინც წარმატალნი და მოკვდავნი არიან საქმენი ჩვენნი!

ცხადია, არც ჩვენს მეტყველებას ძალუძს შეინარჩუნოს ოდინდელი პატივი და მოხდენილობა. ბევრი გარდასული სიტყვა კვლავ აღდგება ხოლმე, ხოლო ის სიტყვა-თქმანი, ახლა რომ ღირსება-პატივშია, დავიწყებას მიეცემა, თუ ეს მოისურვა ჩვეულებამ, რომლის ხელთაა ძალა, სამართალი და მეტყველების წესი და რიგი.

73. თუ რა საზომით უნდა აღიწეროს მეფეთა და გმირთა მიერ აღსრულებული საქმენი, ეს ჰომეროსმა გვიჩვენა,¹² ხოლო არათანაბარ კარედთა¹³ დაკავშირებით თავდაპირველად ჩივილი გამოხატეს, მერმე კი სასურველი რჩევა-დარიგებანიც ჩართეს შიგ. იმის თაობაზე, თუ ვინ შექმნა ეს სტრიქონმცირე ელეგიები, გრამატიკოსები ცხარედ დავობენ და დავა ჭერაც გადაუწყვეტელია. გამკილავი იამბით არქილოქე რისხვამ და წყრომამ შეაიარაღა¹⁴. ეს ტერფი შემდგომ შეითვისეს სოკკუსებმა და მაღალმა კოთურნუსებმა¹⁵, რამეთუ მეტად მარჯვეა იგი კითხვა-მიგებაში, ადვილად ახშობს ბრბოს გუგუნს და საერთოდ სასცენო მოქმედებისთვისაა გაჩენილი¹⁶.

1-34258-

83. ღვთაებათა და ღმერთთა ნაშეიერების, კრივში გამარჯვებული-
სა და დოღში უპირველესი რაშის, ასევე ჭაბუკთა ოცნებებისა და
ლადი ღვინის ჰანგებით შემკობა მუზამ ჩანგის სიმებს მიანდო.¹⁷

86. რატომ უნდა მერქვას პოეტის სახელი, თუ არ ძალმიძს და
არ ვიცი უკვე მოწესრიგებულ ხერხთა, თხზულებისათვის ეგზომ სა-
ჭირო ფერთა შერჩევა-გამოყენება? განა სწავლა მრუდე უვიცობაზე
სამარცხენოა?

89. კომიკურ ამბავს როდი მოუხდება, ტრაგედიის ენით გადმოი-
ცეს; ასევე აუტანელია, თქმულება თიესტეს ნადიმზე¹⁸ კომედიისათ-
ვის განკუთვნილი ლადი ლექსით აღიწეროს; — თითოეულმა საგანმა
მუდამ თავისი ადგილი უნდა დაიკავოს! თუმცა, ხანდახან, კომედი-
აც იმაღლებს ხმას და რისხვამორეული ხრემესი¹⁹ ზომაზე მეტად
გაბერილი სიტყვით ილანძლება; ტრაგედიაში კი სამშობლოდან გა-
მოძევებული და გაღატაკებული ტელეფუსი და პელეგისი საკმაოდ
ხშირად უკუაგდებენ ხოლმე მაღალფარდოვანსა და გაზვიადებულ
სიტყვას და უბრალო სათქმელით გოდებენ, რამეთუ მათი ჩივილი
მხოლოდ და მხოლოდ მაყურებელთა გულების შეძვრას ლამობს.²⁰

99. პოეტური ქმნილებისათვის სრულიადაც არ არის საკმარისი
გარეგნული პეწი და სილამაზე, იგი უთუოდ ტკბილი და საამოც უნ-
და იყოს, რათა მსმენელის სული და გული, საითაც სურს, იქით წა-
რიტაცოს.

101. ადამიანის სახე მოცინარს ღიმილით უპასუხებს, მგლოვია-
რეს კი — ცრემლით. ამიტომ, თუ გსურთ, მეც ამატიროთ, უწინარეს
ყოვლისა, თავად გმართებთ გლოვა-ტირილი, ჩემო ტელეფუს ანდა
პელეგისო; მხოლოდ მაშინ შემძრავს მე თქვენი უბედურება! თუ ამ
მონდობილ საქმეს ცუდად უპასუხებთ, ან ძილს მივცემ თავს, ანდა
სიცილს აგტებ. მწუხარე სახეს წუხილის სიტყვა შეჰფერის, განრის-
ხებულს — მუქარით სავსე, მხიარულს — გალალეებული, ხოლო დადინ-
ჯებულს — დარბაისლური. ბუნება ხომ ბედის ყოველი ცვალებადო-
ბის კვალობაზე მაშინვე ცვლის ჩვენს შინაგან სამყაროს: გვახარებს
ან რისხვას მოგვრევს, ანდა მძიმე ტანჯვით შეგვძრავს და მიწაზე
დაგვცემს; ხოლო ჩვენი სულის მოძრაობა ამის შემდეგ გაცხადდება
სიტყვის მეშვეობით.²¹ თუ მოქმედი პირის სიტყვა ამ პირის ბედთან
შეუსაბამოდ აჟღერდა, რომაელები — მხედრებიცა და ქვეითებიც²²
სიცილ-ხარხარს ატეხენ. მეტად მნიშვნელოვანია, ვინ გამოგვყავს
სალაპარაკოდ: ღვთაება თუ გმირი, სიბერეში შესული კაცი, თუ

ჯერხნობით ყვავილობაში მყოფი მგზნებარე ახალგაზრდა, მამულის
მფლობელი ქალბატონი თუ ერთგული ძიძა, მოხეტიალე ვაჭარი თუ
აბიბინებულ მიწის ნაკვეთზე მზრუნველი მეურნე, კოლხი თუ ასი-
რიელი, თებესა თუ არგოსში გამოზრდილი მოქალაქე.²³ ასეთ შემ-
თხვევაში ან დამკვიდრებულ გადმოცემას უნდა მიჰყვე, ან ცხოვრე-
ბისეულ ჭეშმარიტებას უნდა დაეყრდნო.

120. მწერალო, თუ ჰომეროსისეული აქილევსის კვლავ გამოსახ-
ვას განიზრახავ, დაე, იყოს იგი დაუცხრომელი, მრისხანე, უღმობე-
ლი და სასტიკი, ვინც კანონ-სამართალს ყურად არ იღებს და ყვე-
ლაფერს იარაღს ანდობს. დაე, იყოს მედეა მძვინვარე და შეუპოვა-
რი, ინო — მგლოვიარე, იქსიონი — ვერაგი, იო — მოხეტიალე, ხოლო
ორესტე — მწუხარებით აღსავსე.²⁴

125. თუ სცენაზე მანამდე უცნობი ამბავი გამოგაქვს და კისრუ-
ლობ, გმირის ახალი სახე შექმნა, დაე, ბოლომდე ისეთივე იყოს,
როგორიც დასაწყისში წარმოგვიდგა და თავისი თავის ერთგული და-
რჩეს. საყოველთაოდ ცნობილი საგნის დაპატრონება საკუთარი ახა-
ლი თქმით მეტისმეტად ძნელი საქმეა! უფრო სწორი იქნება, „ილი-
ადა“ სამოქმედო ნაწილებად დაყო, ვიდრე მასში რაღაც უცნობი
და მანამდე უთქმელი შეიტანო. საჯაროდ გავრცელებული მასალის
დასაკუთრების უფლებას მოიპოვებ, თუ იაფფასიან და ყველასათვის
მისაწვდომ გაცვეთილ წრეში არ იწრიალებ, თუ არ ეცდები, სიტყვა-
სიტყვით თარგმნო და ვითომ ერთგულად გაიმეორო, სანიმუშოდ
რაც ავიღია და ვით უბრალო მიმბაძველი არ ჩახტები ისეთ ვიწრობ-
ში, საიდანაც ფეხის გამოყოფას სირცხვილის გრძნობაც კრძალავს
და პოეტური თხზულების აგების წესიც.

136. არამც და არამც არ დაიწყო თხზულება ისე, ვით კიკლიკოს-
მა პოეტმა²⁵ დაიწყო ოდესღაც: „პრიამუსის ბედს ვუგალობებ და
სახელოვან ომსო“. ასე ფართოდ პირდაღებული ეს აღთქმის დამდე-
ბი ვითომ იქმს ღირსეულ საქმეს? სამშობიარო ტკივილებით ეწამე-
ბიან მთები, დაიბადება კი სასაცილო თავუნა! ის, ვინც შეუფერე-
ბელს არ იკადრებდა, რაოდენ უკეთ ბრძანებს:²⁶ „მუზავ, მიაამბე ვა-
ჟკაცზე, რომელმაც ტროას დატყვევნის შემდეგ მრავალი ტომის ქა-
ლაქნი ნახა და ზნენი შეიტყო“. როდი ცდილობს, პოეტი იგი, ნაპერ-
წკლიდან დააგუბოს კვამლი, პირიქით — კვამლიდან გამოჰყავს ნა-
თელი სხივი, რათა მერმე მშვენიერი სასწაული გაგვიცხადოს, გვიჩ-
ვენოს — ანტიფატე და სკილა, კიკლოპი და მასთან ერთად ქარიბდი-

სი²⁷; არ იწყებს იგი დიომედეს დაბრუნების ამბავს მეღეაგრეს და-
ლუპვის დლიდან და თხრობას ტროას ომზე ტყუპი კვერცხიდან.²⁸ მუ-
დამ პირდაპირ მიისწრაფის შედეგისაკენ და მსმენელი მაშინვე
მისთვის ცნობილ ამბავთა შუაგულში შეჰყავს; რის ნათლად წარმო-
სახვის იმედი არა აქვს, იმას განზე ტოვებს; თან ისე ცრუობს და
მოგონილს ჭეშმარიტში ისე შეურევს, რომ დასაწყისსა და შუანა-
წილს შორის, ისევე როგორც შუანაწილსა და დასასრულს შორის,
თანხმობა არ ირღვევა.

153. ახლა მისმინე რა მსურს მე და რა სურს ჩემთან ერთად
ხალხს: მაყურებლები რომ ბოლომდე შეგრჩეს და ადგილებზე მა-
ნამდე ისხდნენ, სანამ კანტორი იტყოდეს, „დასცხეთო ტაში“²⁹, გმა-
რთებს, ყოველი ასაკი თავისი ზნე-ჩვეულებით გამოხატო, განსხვა-
ვებულ ხასიათებსა და ხანიერებას შესაბამისი მიუსადაგო:

158. აი, ბიჭუნა. რომელიც უკვე ტიტინებს და მიწაზეც ფეხს
მტკიცედ ადგამს, ტოლებთანაც თამაშობს იგი და უმიზეზოდ ანჩხ-
ლობს კიდევაც; მერმე კვლავ მშვიდდება და, საერთოდ, მალ-მალე
იცვლის ზნეს და ხასიათს.

161. პირტიტველ ჭაბუკს, რომელმაც ზედამხედველს სულ ახლა-
ხან დააღწია თავი, სიხარულის ფრთებს ასხამენ ჯიშინი ცხენები,
ძაღვები და მზით გაბრწყინებული მწვანე მინდორი.³⁰ სანთელივით
ადვილად იდრიკება იგი მანკიერების წინაშე, ჭკუის დამრიგებელთ
უხეშად ექცევა, გვიან-გვიან წვდება სიკეთის არსს, ფულს უაზროდ
ფლახავს, მეტისმეტად პატივმოყვარეა და საყვარელი არსებაც შე-
უძლია მსწრაფლ მიატოვოს.

166. მოწიფული ვაჟკაცი, ვისაც ასაკმა მისწრაფებანი შეუცვალა,
ბეჯითად ეძებს სიმდიდრესა და მეგობრებს, პატივ-დიდებას ელაცი-
ცება და ფრთხილობს, არ ჩაიდინოს ისეთი რამ, რის გამოსწორებაც
შემდეგ გაუჭირდება.

169. სიბერეში შესულ კაცს ბევრი საზრუნავი აწვება ტვირთად:
ან იმიტომ რომ ქონების ძიებითაა გართული და რომ მოიპოვებს,
შიშობს საბრალო, საგულდაგულოდ გადანახული არ შემოეხარჯოს;
ანდა იმიტომ, რომ ყოველ საქმეს კრძალვით და ცივად ეკიდება იმე-
დის ეჭვით შემყურე და მყობადის წინაშე დაშინებული. ანჩხლი
და ჭირვეულია იგი; ქება-დიდებათ იხსენებს გარდასულ დროს, თა-
ვისი ჭაბუკობის ჟამს და მკაცრი მსაჯულის თვალთ კიცხავს და აძა-
გებს იმას, რაც ახალმა დრომ მოიტანა.

175. მომავალ წლებს მრავალი სიკეთე მოაქვთ თან და წარმა-
ვალთ ასევე მრავალი მიაქვთ დაუბრუნებლად. გახსოვდეს: ახალგა-
ზრდას არ დაეკისროს, ხანდაზმულს რაც ევალება და ვაჟკაცის სა-
მოქმედო საქმე არ დაევალოს ყრმას. ვითარებათა და დროის შესა-
ბამის ჩარჩოში უნდა ვტრიალებდეთ მუდამ!

179. ამბები შეიძლება სცენიური თამაშებითაც წარმოვადგინოთ
და თხრობითაც გადმოვცეთ. მაგრამ ყურით გაგონილი სულსა და
გულს ისე ვერ იპყრობს, ვით საიმედოდ თვალთ ნახული და მნახვე-
ლის ხსოვნაში აღბეჭდილი. ოღონდ ესაა: ყოველი საქმე, რაც შიგ-
ნით ხდება, სცენაზე არ უნდა გამოიტანო; მაყურებლის თვალს უნდა
მოაცილო ბევრი რამ, რაც მერმე, ჯობს, დამსწრე მაცნემ გადმოს-
ცეს დახვეწილი მჭევრმეტყველებით. დაე, ნუ დახოცავს მედია თა-
ვის ბაღლებს ხალხის თვალწინ და უწყალო ატრევსი ნუ მოხარშავს
აშკარად ადამიანის შიგნეულს;³¹ პროკნეც ნუ გარდაიქცევა ფრთოს-
ნად და კადმუსი გველეშაპად.³² თუ მაინცდამაინც მაჩვენებ მსგავსს
რასმე, არ დავიჯერებ და ზიზღით შევაქცევ ზურგს!

189. თუ დრამატულ თხზულებას მიზნად დაუსახავს, მაყურებე-
ლი ჰყავდეს და კვლავ და კვლავ დაიდგას, იგი ხუთ მოქმედებაზე
არც მეტი და არც ნაკლები არ უნდა იყოს.³³ არამც და არამც ღმერ-
თი არ უნდა ჩაერიოს მოქმედებაში, თუ, რა თქმა უნდა, კვანძის გა-
მოსახსნელად არ დარჩა საჭირო მისი ღირსების მოშველიება.³⁴ მო-
საუბრე პირი ოთხი არ უნდა იყოს. მეოთხე მოქმედ პირს გუნდი
შენაცვლოს და მისი წილი ადგილი მან დაიკავოს; ოღონდ მოქმე-
დებათა შორის არაფერი იმღეროს ისეთი, რაც სამოქმედოდ წარმო-
დგენილ ამბავს ხელს არ უწყობს და მარჯვედ არ ესადაგება.³⁵ გუნდი
უნდა დაეხმაროს კეთილთ და მეგობრულად დაარიგოს; რისხვამო-
რეულნი სწორ გზაზე უნდა დააყენოს და აღზნებულნი დაამოშმი-
ნოს; დაე, ქებით შეამკოს მან მოკრძალებული სალხინო სუფრა, ჯა-
ნსალი კანონ-სამართალი და ღია ჭიშკრის ჟამს არსებული მშვიდო-
ბა;³⁶ ხოლო მინდობილი საიდუმლო გულდაგულ შეინახოს და ღმერ-
თებს შეევედროს, რათა ბედი ეწვიოს მხოლოდ საბრალოთ და გას-
ცილდეს თავადერილ ამპარტავანთ.

202. ფლეიტა აწინდელივით როდი იყო სპილენძის საყვირსა და
ბუკთან შეტოქებული. იგი იყო ნაზი, მარტივი, მცირეხვრელიანი
და გუნდსაც კარგად ეხმატკბილებოდა და შველოდა.³⁷ მეტისმეტად
მაღალი ხმა მას არც სჭირდებოდა, რამეთუ მაყურებელთა ადგილე-

ში ჯერ კიდევ არ იყო გადაჭედული. მცირეოდენი ხალხი, რომელიც აქ თავს იყრიდა, ადვილად დაითვლებოდა და გახლდათ მოკრძალებული, ღვთისმოშიში და წესრიგის მოყვარული. როცა ძღვევამოსილმა ქვეყანამ სამფლობელო გაიფართოა, ხოლო ქალაქებს უფრო განიერი გალავნები შემოავლეს, მფარველი ღვთაების პატივისცემა დღესასწაულების ჟამს შეუზღუდავად დაიწყეს ღვინით და რიცხვ-შეზომილ მეტყველებასა და ჰანგებსაც მეტი სილალე მიენიჭათ.³⁸ სა-ზეიმო დღეებში ჯაფისაგან თავისუფალი სოფლის უვიცი მოსახლეობა და მდაბიოთა ფენა გონივრული გართობისათვის სწორედ მაშინ შეერია მოქალაქეთა ღირსებით შემკობილ ნაწილს. ფლეიტაზე დამკვრელმა ძველ ხელოვნებას მოძრაობა და საზეიმო ელფერი დაუმატა და ახლა იგი თავის წამოსასხამს ფართოდ აფრიალებდა სცენაზე. საკრავების სიმთა მკაცრი ჟღერადობა ახალი და მრავალრიცხოვანი ხმებით შეიცვალა, მიუჩვეველი მეტყველება კი მკვეთრმა ენამჭევრობამ აღამალა, რომელიც სასარგებლო საქმეთა წვდომით და შყოფადის თაობაზე ღვთაებრივი რჩევა-დარიგებებით დელფოს ბრძნულ მისწობათაგან როდიღა განსხვავდებოდა.

220. ვინც ტრაგიკული სიმღერით ერთი საცოდავი თხის გულისათვის შეჯიბრში ჩაება, მან სულ მალე გაშიშვლებული ველური სატირები გამოიყვანა სცენაზე და დარბაისლურ სახილველს ოხუნჯობა დაუმატა.³⁹ ასეთი სიახლის წყალობით ცდილობდა, მიმზიდველი გამხდარიყო და წმინდა მსხვერპლის შეწირვით გართული შეზარხოშებული და თავაწყვეტილი მაცურებელი დაეკავებინა.

225. ოხუნჯობის შემთხვევებს მართებს, სამოქმედო საქმე ისე მიანდოს ხუმარა სატირებს და დარბაისლური მოქმედება ისე შეცვალოს გართობა-თამაშით, რომ ახლახან სამეფო ოქრო-ძოწეულით შემოსილი რომელიმე ღმერთი ან გმირი მდაბიური მეტყველებით ბნელ დუქანში არ გადასახლდეს, ანდა მიწისაგან თავდადწევის სურვილით ღრუბლებსა და სიცარიელეში არ აფათურებდეს ხელებს.

231. ტრაგედიას ღირსება მოაკლდება, თუ იგი მსუბუქ ლექსთ დაეყრდნობა; ეს იმას დაემსგავსებოდა, კეთილშობილი მანდილოსანი რომ აიძულონ, დღესასწაულთა ჟამს მოკრძალებით ირონინოს გიჟმაჟ სატირთა შორის.

234. მე რომ სატირულ დრამებს ვწერდე, ჩემო პიზონებო, მხოლოდ შეუძკობელი და საყოველთაოდ ხმარებული სიტყვა-გამოთქმებით როდი დაგვკმაყოფილდებოდი; როდი ვეცდებოდი, ტრაგედიის

ერსახეს დავშორებოდი, რათა კაცს ვერ გაერჩია, თუ ვინ საუბრობს ხაწარმოებში: დავუსი, თავხედი პითიასი, ვინც სიმონს მთელი ტალახტი დასცინცლა, თუ ჯერ კიდევ ნორჩი ღვთაების გამდელი და მსახური სილენუსი.⁴⁰ ცნობილ გამოთქმათაგან ისეთ სალექსო თხზულებას ჩამოვქნიდი, ყოველს ჰგონებოდა: „ასეთს ხომ მეც შევთხზავდიო“; და თუ მართლა გაბედავდა შეთხზვას, ბევრ ოფლს დაიდებდა, მაგრამ ამაოდ გაირჯებოდა. აი, რა ძალა აქვს სიტყვათა რიგსა და შეკავშირებას; აი, რა პატივს აღწევს ის, რაც საშუალოსა და ჩვეულებრივისაგან მომდინარეობს!

244. მე რომ მსაჯული ვიყო, ტყიდან გამოყვანილი ფავნუსე-ში,⁴¹ ვით გზაჯვარედინებსა და საბაზრო მოედნების ხშირი სტუმრები, ვერასოდეს ვერ გაბედავდნენ ვერც მეტისმეტად ყმაწვილობას თამაშს ვითომც ნაზი ლექსებით და ვერც უკადრისი და უწმაწური გამოთქმებით ყიამყრლობას. ისინი ხომ შეურაცხყოფენ ცხენით, მამა-პაპითა და საკუთრებით დამშვენებულ პირთ,⁴² რომლებიც ზმელი ცერცვისა და კაკლის მყიდველივით,⁴³ როდი იკადრებენ შეაქონ ხსენებული ტაკიმასხარები, სულითა და გულით მოუსმინონ მათ და გვირგვინი მიართვან.

251. ტერფს, რომელშიც გრძელი მარცვალი მოკლეს მოსდევს, იამბი ეწოდება. იგი სწრაფი ტერფია. მისგან წარმოდგა სახელი იამბური ტრიმეტრისა, რომელსაც ექვსი იქტუსი აქვს. უწინ ამ საზომში ყველა ტერფი ერთმანეთის მსგავსი იყო, მაგრამ შემდეგ, მოსასმენად უფრო დაყოვნებული და დინჯი რომ გამხდარიყო, თავის ბუნებრივ და კანონიერ შედგენილობაში მარჯვედ და ასატანად შეითვისა მყარი სპონდეები, ოღონდ ისე, რომ მეორესა და მეოთხე ტერფებში მათ ადგილი არ დაუთმო.⁴⁴ თუმცა ასეთი რამ აკციუსის⁴⁵ ცნობილ ტრიმეტრებშიც იჩენს ხანდახან თავს და ენიუსიც ხშირად სცოდავდა სასცენოდ შეთხზულ თავის მძიმე ლექსებში: ან იმის გამო, რომ სახელდახელოდ და დაუხვეწავად თხზავდა მათ, ანდა იმიტომ, რომ მისდა სამარცხვინოდ ხელოვნებაში იყო გაუწაფავი.

263. ხეებისმიერ მსაჯულს როდი ძალუძს შენიშნოს ლექსის არაკეთილხმოვანება; ასეთი ვითარება კი რომაელ პოეტებს შეუზღუდავ თავისუფლებას აძლევს. ამიტომ მეც გამოვიჩინო დაუდევრობა და თვითნებურად ვწერო? ამ საქმეში არსებული განუკითხაობის იმედით ვიფიქრო: თუნდაც ყველამ იხილოს ჩემეული შეცოდებანი, მაინც შეუვალი დავრჩები და ვერავინ ვერაფერს გამიბედავს-მეთ-

ქი? ვთქვათ, ბრალის დადებას გადავურჩი, ქებასაც ხომ ვერ დავიმსახურებ?

268. მეგობრებო, დღისითაც და ღამითაც დაიჭირეთ ხელთ და იკითხეთ ბერძნული სანიმუშო ქმნილებანი!

270. თქვენი წინაპრები, მართალია, აქებდნენ პლავტუსის ლექსსა და ოხუნჯობებს, მაგრამ, არ ვიტყვი — ბრიყვულად-მეთქი, ერთსაც და მეორესაც მეტისმეტი მოთმინებით და გაცეებით ეკიდებოდნენ; თუ, რა თქმა უნდა, მე და თქვენ უწმაწურობისაგან მახვილსიტყვაობის გამორჩევა ვიცით და წესრიგზე გამართული სალექსო საზომის თითებით გამოთვლა და სმენით აღქმა ძალგვიძს.

275. ტრაგიკული პოეზიის მანამდე უცნობი გვარი, ამბობენ, თესპიდმა აღმოაჩინაო; იგი თურმე ფორნით დაატარებდა თეატრს, რომლის მსახიობნიც თხლით სახემოთხუპნულები გალობდნენ და მოქმედებდნენ.⁴⁶ შემდეგ მოღვაწეობდა ესქილე, ვინც კეთილშობილ პირთა ნიღბები და საგანგებო შესამოსელი შემოიღო; მანვე დააგო მოზომილ ძელებზე სცენა და მსახიობებს ხმამაღალი ლაპარაკი და კოთურნუსებზე დგომა ასწავლა.

281. ტრაგიკულ პოეზიას მოჰყვა ძველი კომედია, რომელმაც არცთუ მცირე ქება-დიდება დაიმსახურა; მაგრამ მისი თავისუფლება მანკიერებად მიიჩნიეს და კანონის საგამგებლო ძალით შეზღუდეს. შემოღებული კანონით გუნდს აეკრძალა ვინმესთვის ვნების მიყენება და იგი სამარცხვინოდ დადუმდა.⁴⁷

285. ჩვენს პოეტებს ზემოხსენებულთაგან შეუსწავლელ-მოუსინჯავი არაფერი დარჩენიათ, მაგრამ მეტი პატივი იმით მოიპოვეს, რომ გაბედულად გადაუხვიეს ბერძნულ გზას და ზოგმა პრეტექსტებში, ზოგმაც ტოგატებში საშინაო ამბები წარმოაჩინეს.⁴⁸

289. ჩვენი ლაციუმი რომ ენითაც არანაკლებ ძლიერი იყოს, ვიდრე მამაცობითა და სახელოვანი იარაღით არის, ვერც ერთ აქაურ პოეტს ვერ დააფრთხობდა თხზულების დასახვეწად საჭირო შრომა და დრო.

291. თქვენ, პომპილიუსის სისხლთაგანო,⁴⁹ დაგმეთ ის ლექსი, რომელიც ხანგრძლივმა გაშალაშინებამ მრავალ დღეს არ შეაყოვნა და ათგზისმა ბეჯითად დახვეწამ ფრჩხილებამდე არ დაწმინდა.

295. თანდაყოლილ ნიჭს დემოკრიტე უფრო დიდ ბედნიერებად თვლის, ვიდრე საბრალო ნასწავლ ხელოვნებას და მეტისმეტად ჭკუადამჯდარ პოეტებს ჰელიკონიდან აძევებს.⁵⁰ სწორედ ამის გამო

ჩვენი პოეტების საკმაოდ დიდი ნაწილი ფრჩხილებს აღარ იჭრის, წვერს არ იპარსავს, განმარტოებულ ადგილებს ეტანება და აბანოს გაურბის. ასეთი ვინმე, რაკი სამი ანტიკირათი⁵¹ განუკურნავი თავი არასოდეს მიუნდვია ლიცინიუს დალაქისათვის, დაე ეწიოს ჯილდოსა და პოეტის სახელს! მე კი რა სულელი ვარ, ყოველი გაზაფხულის პირს რომ ნაღველისა და ბოღმისაგან ვიწმინდები! ჩემზე უკეთ ხომ ვერავინ შეთხზავდა ლექსებს? მაგრამ ჩემთვის არ ყოფილა გაჩენილი ეგ საქმე. ჯობს შევასრულო მოვალეობა სალესი ქვისა, რომელიც სიბასრეს აძლევს რკინას, თვით კი ვერაფერს ჰკვეთს: მე თავად არაფერს დავწერ, სხვას კი ვასწავლი პოეტის საქმესა და ვალდებულებას; იმას, — თუ საიდან მოდის ძალა შემოქმედებისა, რა კვებავს და აყალიბებს პოეტს; რა შეფერის და რა—არა; სად არს სათნოება და საით წარგვიტაცებს შეცდომა. სწორი და დაკვირვებული აზროვნება—აი, რა არის შემოქმედების საფუძველი, მისი წყაროსთვალი. საამისოდ საჭირო მასალას თქვენ წარმოგიჩენენ სოკრატული თხზულებები;⁵² კარგად განჭვრეტილ მასალას კი სიტყვებიც ხალისიანად მოჰყვებიან.

312. ნებისმიერ მოქმედ პირს თავის შესაბამისს მიაგებს ის, ვინც შეისწავლა: რა ვალი აწევს სამშობლოსა და რა მეგობრების წინაშე; როგორი სიყვარულით უნდა უყვარდეს მამა, ძმა, ანდა სტუმარი; როგორია სამსახურებრივი მოვალეობა სენატორისა და როგორი მოსამართლისა; რა არის ამოცანა ომში გაგზავნილი სარდლისა. ყოველ განსწავლულ მიმბაძველს ვურჩევდი, დაუკვირდეს ცხოვრებისეულ მაგალითს, ადათ-წესებს და მერმე ცოცხალი თქმებიც შემოიტანოს იქიდან.

319. ზოგჯერ საერთო სილამაზეს მოკლებული დრამატული თხზულება, რომელიც დიდი ოსტატობისა და ხელოვნების გარეშეა შექმნილი და მხოლოდ ადგილ-ადგილაა გამართული, იმის გამო რომ ზუსტად ასახავს სინამდვილეს, ხალხს უფრო ხიბლავს და უფრო მყარია, ვიდრე შინაარსისაგან დაცლილი და მხოლოდ შიშველი ჰანგებით შემკობილი ნაწარმოები.⁵³

323. შემოქმედების თანდაყოლილი ნიჭი და მწყობრი მეტყველების უნარი მუშამ უბოძა ბერძნებს, სწორედ ბერძნებს, რომლებიც არაფერს არ ესწრაფოდნენ ისე, როგორც ქება-დიდებას. სამაგიეროდ რომელი ბავშვები ხანგრძლივი დაკვირვებით სწავლობენ ანგარიშს, „ასის“ დაყოფას ას ნაწილად.⁵³ ავერ ალბინუსის ბიჭი!

აბა, გვითხრას: ხუთ უნციას რომ ერთი უნცია გამოვაკლოთ, რა დაგვრჩება? „ასსის მესამედით“, — მაშინვე გვიპასუხებს სხაპასხუპით. „ყოჩაღ ბიჭო; შენ შეძლებ საკუთარი ქონების შენახვას. ახლა ამაზე გვიპასუხე: ხსენებულ თანხას ერთი უნცია რომ დაუმატო, რას მივიღებთ?“ — „ხახევარს!“ აი, როცა ეს სიხარბე და ქონებაზე ზრუნვა იმთავითვე დაეუფლება სულთ, იმედი ვიქონიოთ, რომ მათი პატრონები შეძლებენ ისეთი ლექსების შეთხზვას, რომელთაც კედრის ზეთს წასცხებენ და მსუბუქი კვიპაროსის ხის სკივრში შეინახავენ ხოლმე?

333. პოეტების სურვილია, ან სარგებლობა მოუტანონ მსმენელთ, ან გაართონ ისინი, ანდა ერთდროულად თქვან ის, რაც ცხოვრებისათვის მარჯვეა და საამო. თუ მსმენელს რჩევა-დარიგებას აძლევ, იყოს იგი მოკლე, რათა სწრაფად ნათქვამი შესათვისებლად აიტაცოს სულმა და ერთგულად შეინახოს (ზედმეტად ნათქვამი კი სავსე გულიდან მაშინვე გადმოიღვრება).

338. გართობის მიზნით გამოგონილი ამბები ჭეშმარიტებასთან ახლოს უნდა იყოს. ზღაპარი ნუ მოითხოვს, ყველაფერი დავიჯეროთ და ლამიას მიერ შექმნილ ბიჭს კვლავ ცოცხლად ნუ გამოიყვანს მისი სტომაქიდან⁵⁴.

341. რაც სარგებლობასთან არ არის წილნაყარი, იმას სენიორთა ცენტურია უკუაგდებს, ამაყი რამნები კი მოსაწყენ თხზულებას აუფლიან გვერდს.⁵⁵ საერთო მოწონება იმან დაიმსახურა, ვინც სასარგებლო საამოს შეუტრია და მკითხველი თანაბრად კიდევ გაართო და კიდევ დაარიგა. ასეთი წიგნი სოსიუსებს⁵⁶ ფულს შესძენს, ზღვა-საც გადალახავს და მწერალსაც ხანგრძლივად შეუნახავს ცნობილი კაცის სახელს.

347. შეცდომათა შორის არის ისეთები, რომელთა მიტევებაც სასურველია. სიმი, მაგალითად, ყოველთვის არ ედერს ისე, ვით ჩვენს ხელსა და გონებას სურს: როცა დინჯ ჰანგს ვთხოვთ, სწორედ მაშინ გამოსცემს მკვეთრ ხმას; მშვილდი მუდამ როდი სტყორცნის ისარს მიზანში! თუ ლექსში ბევრი რამ ბრწყინავს, მცირეოდენი ლაქები-საფვის, უყურადღებობით ან ადამიანური ბუნების მიზეზით რომ გაიპარა, რატომ უნდა შემიპყროს წყრომამ? რა გამომდინარეობს აქედან? ის — რომ თუ მწერალი ცდება წიგნის გადამწერივით, რომელიც მიუხედავად დარიგებისა მუდამ ერთსა და იმავე შეცდომას უშვებს, პატიება არ ეგების. დაცინვას დაიმსახურებს ის კითა-

რედუსი, რომელიც ერთსა და იმავე სიმზე ტყაპუნით ყალბ ხმას გამოსცემს. როცა ქერილე,⁵⁷ ვინც საერთოდ ბევრს სცოდავს, ორ-სამ კარგ ადგილს გამოურევს თავის თხზულებაში, გაოცებას იწვევს ჩემში და მეცინება; ასევე — წყენით ვივსები, დიდებულ ჰომეროსს რომ ხანდახან ჩაეძინება. თუმცა გრძელ თხზულებაში ძილის შემოპარვა ცოდვად არ ითვლება!

361. ლექსი ნახატსა ჰგავს: არის სურათი, თუ ახლოს დაუდექი, ძალზე გაგიტაცებს; არის ისეთიც, რომელიც შორიდან მოგვეწონება. ერთს ჩრდილი უყვარს, მეორეს კი სინათლე სჭირდება, რათა მსაჯულის მკაცრი შეფასების შიში არ ჰქონდეს. ზოგი მხოლოდ ერთხელ მოგვეწონება, ზოგი კი, ათგზისაც რომ ვიხილოთ, მუდამ ერთნაირად მოგვივა თვალში.

366. შენ, უფროსო ყმაწვილო,⁵⁸ მართალია მამისეული მოწოდებითაც და შენი საკუთარი გონიერებითაც ეტანები სისწორეს, მაინც ჩაიჭდე ხსოვნაში, რასაც ახლა გეტყვი:

368. ბევრია ისეთი რამ, სადაც საშუალო დონე სრულიად დასაშვებია და ასატანი. ასე, მაგალითად, საშუალო შესაძლებლობის სამართლის მცოდნე, ანდა ვექილი ვინმე, მჭევრმეტყველებაში შეიძლება ჩამოუვარდებოდეს მესალას და კასციელიუს ავლუსსაც⁵⁹ ვერ გაუტოლდეს ცოდნაში, მაგრამ მის საქმეს მაინც ფასი აქვს. პოეტებს კი საშუალო დონეზე ყოფნის უფლებას არც ღმერთები აძლევენ, არც ჩვეულებრივი ადამიანები და არც წიგნით მოვაჭრენი! ვით საამო სუფრას ვნებს შეუხმატკბილებელი ჰანგი, მეტისმეტად სქელი სალბუნი და სარდულ თაფლში შერეული ყაყაჩო,⁶⁰ — ლხინი ამათ გარეშეც კარგად წარიმართებოდა, — ისე სულის დასატკბობად შექმნილ პოეტურ თხზულებას ვნებს და აკნინებს სიმაღლიდან ოდნავი გადაქანება.

379. ვინც თამაში არ იცის, თავს არიდებს საასპარეზო იარაღს, გაუწრთვნელი ხელს არ ახლებს ბურთს, ბადროსა და რკინის რგოლს, რათა გარსშემოჯარულმა ხალხმა სასაცილოდ არ აიგდოს. გაბედოს თუ არა ლექსის შეთხზვა მან, ვისაც ეს საქმე არ უსწავლია? რატომაც არა! იგი ხომ თავისუფალთაგანია და კეთილშობილი, მხედართა წოდების ღირსებით და ქონებით დამშვენებული და ყოველი მანკისაგან განწმენდილი! შენ კი, ჩემო კარგო, ნურას იტყვი და ნურას იქმ მინერვას⁶¹ ნების გარეშე; მას დაუმორჩილე შენი განსჯა და გონება! თუ ოდესმე რამეს დავწერ, უთუოდ მოისმინოს იგი მეციუს

მსაჯულის ყურმან;⁶² მეც მაჩვენე და მამასაც წაუკითხე; მერმე ტყავის ბუდეში ჩადე და ცხრა წელს ნუ გამოსცემ! ის, რაც არ გამოგიცია, ადვილად გასწორდება; ლალად გაშვებულმა სიტყვამ კი უკან დაბრუნება არ იცის!

391. ველურნი ტყის კაცნი ღმერთთა წმინდა მისანმა ორფევსმა განარიდა მკვლელობათ და შემადრწუნებელ სისხლიან საკვებს⁶³. აი, აქედან გაჩნდა თქმულება, თითქოს იგი ვეფხვებსა და მძვინვარე ლომებს ათვინიერებდა. ასევეა ნათქვამი თებეს ქალაქის დამფუძნებელ ამფიონზე: ჩანგის წკრიალით საგალავნო ლოდებს ამოძრავებდა და მომაჯადოებელი ვედრებით, სადაც სურდა, იქ ალაგებდაო⁶⁴. ძველისძველად არსებობდა სიბრძნე, რომლის წყალობითაც საზოგადოს კერძოსაგან გამოყოფდნენ, საღვთოს—საეროსაგან; თავაწყვეტილ მძუნაობას ლავამს სდებდნენ და ქორწინებას სამართლებრივ სიმტკიცეს აძლევდნენ; ქალაქებს აგებდნენ და კანონებს ხეზე ამოკვეთით წერდნენ. რაკი პოეტური შემოქმედება ამას ხელს უწყობდა, მგოსნებმა და მათ მიერ შეთხზულმა სიმღერებმა დიდი პატივი და ღვთაებრივი სახელი მოიპოვეს. ამის შემდეგ პოეზიას მოევლინა დიდებული ჰომეროსი და ტირტეოსმაც მარსისეულ ომებში ლექსებით აღუნთო მამაცური სული მეომრებს.⁶⁵ ყოველი კაცისა და საქმის წილხვედრიც სიმღერებით გამოითქვა, ცხოვრებისეული გზაც სიმღერითვე იქნა ნაჩვენები და მეფეთა წყალობაც პიერიული ჰანგებით⁶⁶ აღნუსხეს. საგანგებოდ გამოგონილი გართობა-თამაში და ხანგრძლივი შრომის საზღვრად დაწესებული უქმობაც ლექსსა და სიმღერას დაუკავშირეს.⁶⁷ აი, ამიტომ შენ არ უნდა გერცხვინებოდეს ჩანგის ოსტატი მუზისა და მგალობელი აპოლონის საქმე!

408. ხშირად ისმის კითხვა: ბუნება ქმნის უკეთესსა და შესაქებ პოეტურ ქმნილებას, თუ ხელოვნება?⁶⁸ მე არა მგონია, სისხლსავსე ძარღვის გარეშე მხოლოდ სწავლამ შეძლოს რაიმე, ანდა ბუნებრივმა ნიჭმა, რომელსაც თან წვრთნა არ ახლავს. ერთი მეორის დახმარებას მოითხოვს და ასე ვთქვათ, ფიცით შეკრულ მეგობრულ თანხმობას.

412. ვინც ცდილობს ნანატრ საზღვარს სრბოლით მიაღწიოს, ყრმობაში უნდა გადაიტანოს ბევრი და ბევრი იშრომოს, ოფლიც უნდა დაიდინოს და სიცივის სუსხიც იგრძნოს, ტრფობასაც და ღვინოსაც უნდა განერიდოს. ფლეიტაზე დამკვრელმა, რომელიც პითიურ ზეიმზე⁶⁹ გამარჯვებისთვის უკრავს, წინასწარ ბევრი ისწავლა,

ივარჯიშა და ოსტატის წინაშეც ბევრი შიში გადაიტანა. არ არის საკმარისი თქვა: „მე გასაოცარ თხზულებებს ვქმნი! თუნდაც ქეცი შეწყაროს მათ, მაინც არ შემრცხვება, რაც არ მისწავლია, ვალიარო: არ ვიცი-მეთქი!“

419. ვით საგანგებო, მაცნე მოუხმობს ხალხს საქონლის საყიდლად, ისე მოუხმობს მლიქვნელებს ხოტბის შემსხმელებად პოეტი, რომელიც მდიდარია მამულით და გირაოზე გაცემული თანხით; ვიცაც მდიდრული სუფრის გაშლა ძალუძს; ვისაც შეუძლია თავდებად დაუდგეს საცოდავ ლატაკს და კამათის ხელოვნებით სასჯელისაგან დაიხსნას ძნელ საქმეში გახლართული კაცი. მე ძალზე გამიკვირდებოდა, ასე გალაღებულმა პოეტმა მასთან თავმოყრილ ხალხში ცრუ და ჭეშმარიტი მეგობარი რომ გაარჩიოს ერთმანეთისაგან.

426. შენ, ჩემო პიზონო, თუ ვინმეს საჩუქარი უბოძე, ანდა განზრახული გაქვს მისცე, ნუ მიიწვევ ასეთ პირს ახლახან შეთხზული შენეული ლექსების კითხვისადმი მიძღვნილ სასიხარულო ზეიმზე. მიიწვევ და მაშინვე მორთავს ყვირილს: „მშვენიერია! საუკეთესოა! სწორზე სწორია!“ შეიძლება ფერიც დაკარგოს და მადლიერი თვალებიდან ცრემლებიც დაღვაროს, ხტუნვაც დაიწყოს და მიწაზე ფეხის ბრახუნიც. ვით დაქირავებული დამტირებელი მოთქვამს და გლოვობს მიცვალებულს უფრო მეტი მწუხარებით, ვიდრე სულით ნამდვილად დატანჯული, ისე ცბიერი ქილიკი უფრო მეტადაა ხოლმე თავგამოდებული პოეტური თხზულების ალაღმართალ მაქებაზე. ამბობენ, მეფენი ღვინით სავსე მრავალ თასს აძალებდნენ იმ პირს, ვისი განჭვრეტაც სურდათ — იყო თუ არა იგი მათი მართლაც ღირსეული მეგობარი.⁷⁰

436. თუ ლექსები შეთხზე, დაე, ნურასოდეს ნუ შეგაცდენენ შენ მელასავით გაიძვერა მლიქვნელები!

438. შენი თხზულება კვინტილიუსისათვის⁷¹ რომ წაგეკითხა, იგი უთუოდ გეტყობდა: „გაასწორე, გეთაყვა, აქ და აი, აქაც!“ თუ მიუგებდი: „უკვე ორ-სამჯერ ამაოდ შევასწორე და ეტყობა ამაზე უკეთ არ გამომდისო“, იგი გირჩევდა: „გაანადგურე, რაიც არ ვარგა და გამოუკვეთავი ლექსი კვლავ გრდემლს დაუბრუნეო!“ თუ მოისურვებდი შეცდომათა დაცვას უფრო; ვიდრე გასწორებას, იგი ერთ სიტყვასაც აღარ გაიმეტებდა, ამაოდ აღარ გაირჯებოდა და შემტოქებლის გარეშე შენი თავისა და ქმნილების სიყვარულით ტკბობის საშუალებას მოგცემდა.

445. კეთილშობილი და ჭკვიანი კაცი უდიდამო ლექსებს მუდამ გაკიცხავს: უხეშად ნათქვამს ბრალს დასდებს, უსწორ-მასწოროს კალმის გადაბრუნებით შავ ნიშანს მიუსვამს, ზედმეტ მორთულობას შეკვეცს, მოითხოვს — ნაკლებად ნათელ ადგილებში მეტი შუქი იქნეს შეტანილი, ორაზროვნებას დაიწუნებს, აღნიშნავს, რაც შესაცვლელია და, ერთი სიტყვით, იქმს იმას, რასაც არისტარქე⁷² აკეთებდა. ასეთი კაცი არ იტყვის: „რატომ ვაწყენინო მეგობარს წვრილმანთა გამო?“ საქმე ის გახლავთ, რომ ასეთ წვრილმანებს მეტად სავალალო შედეგი მოჰყვება, თუ თხზულების შემქმნელი ერთხელაც არის და სასაცილოდ აიგდეს და ცუდად მიიღეს.

453. როგორც შიშობენ ხოლმე, შეეხონ ქეციანსა და სურავანდით შეპყრობილს,⁷³ ან გონებააღრეულსა და დიანას რისხვით დაავადებულს,⁷⁴ ანდა ცოფიანს, ასევე ყველა, ვისაც ჰკუა აქვს, გაურბის თავქარიან პოეტს; მას მხოლოდ ბაღდები დასდევენ უშიშრად.

457. ასეთი პოეტი ზოგჯერ შაშვების მღვეარივით აღაპყრობს თავს ზეცისაკენ და მოჰყვება თავისი ლექსების ამონთხევას; თუ ამ დროს იგი ბარბაცის გამო ჭაში ან ორმოში ჩავარდა და ხმამაღალი ყვირილი მორთო: „არიქა, ხალხო, მიშველეთო!“ არავინ არ უნდა სცადოს მის ზემოთ ამოყვანა! თუ ვინმე ეცდება უშველოს და თოქს ჩაუშვებს, მაშინვე ფეტყვი მას: „რა იცი, ეგ თავისი ზრახვით არ ჩავარდა მანდ და არავითარი შველა არ სურს?“ აქვე მოვყვები ერთი სიცილიელი პოეტის დაღუპვის ამბავს: როცა ემპედოკლემ მოინდომა უკვდავ ღმერთად გარდაქცეულიყო, არც აცივა, არც აცხელა და პირდაპირ გავარვარებულ ეტნაში ჩახტა.⁷⁵ დაე მიეცეთ თავის დაღუპვის სრული უფლება პოეტებს! ვინც მათ ძალით აღმოუჩინს შემწეობას, მკვლელს ემსგავსება! სიკვდილისათვის თავის მიცემას მხოლოდ ერთხელ როდი იზრახავს შერეკილი პოეტი: ორმოდან ამოყვანილი კაცად მაინც არ გახდება და ისევ სახელოვან სიკვდილს მიესწრაფება სიყვარულით.

470. ვერა და ვერ გამოიჩქვა, რატომ თხზავს იგი ლექსებს, რამ შერისხა: წინაპართა ფერფლი შებილწა შარდით, თუ ელვადაკრულ წმიდა ადგილს შეეხო უწმინდური? ვით გალიის დაცამლეწველი დათვი გამოვარდება გარეთ და ბობოქრობს, ისე გიჟობს და აფრთხობს სწავლულსა. თუ უსწავლელს თვისი ლექსების ვაი-მკითხველი პოეტი იგი. თუ ვინმე შეიპყრო, შეიკლავს ხელში კითხვით; არ დაეხსნება, ვით წურბელა არ დაეხსნება კანს, თუ სისხლით კარვად არ გაივსო.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი

1. ჰორაციუსის ამ ეპისტოლეს ადრესატების ვინაობა მთლად ნათელი არ არის. ერთ-ერთი კომენტატორი ანტიკური ხანისა დიდი რომაელი პოეტის მიმართვის ობიექტებად ასახელებს ძვ. წ. 15 წელს კონსულად მყოფ ლუციუს კალპურნიუს პიზონს და მის ორ ვაჟს. შესაძლოა, ჰორაციუსს მხედველობაში ჰყავს ძვ. წ. 23 წელს ასევე კონსულად ნამყოფი გნეუს კალპურნიუს პიზონი, რომელთანაც ერთად ბრუტუსის ლაშქარში იმყოფებოდა. ასეა თუ ისე, წერილის ადრესატებს მჭიდრო კავშირი ჰქონიათ მწერლობასთან. უფროსი ვაჟი, ეტყობა, დამწყები დრამატურგი იყო.

2. ჰორაციუსი აქ გულისხმობს იმ პოეტთა თხზულებებს, რომლებიც ნაწარმოების მწყობრ კომპოზიციას ყურადღებას არ აქცევდნენ.

3. ღმერთქალი დიანა — იუპიტერისა და ლატონას ასული, აპოლონ ღმერთის დაი (ბერძენთა არტემიდე).

4. რენუსი — მდინარე რაინი.

5. წესი იყო, დაღუპული ხომალდიდან ბედზე გადარჩენილს ზღვის ღვთაების ტაძრისათვის შეეწირა თავისი სველი ტანსაცმელი და სამადლობელო წარწერიანი ნახატი. ასეთი ნახატის შესრულებისათვის მას გარკვეული თანხა უნდა გადაეხადა [შდრ. ოდები I, 5 (14)].

6. იგულისხმება მეთუნის ბორბალი.

7. ძვ. წ. V საუკუნის ბერძნულ ხელოვნებაში ჩამოყალიბდა ანტიკური ესთეტიკის საფუძვლები: ერთიანობა, მთლიანობა, ჰარმონიულობა, სიმწყობრე.

8. რომის ცირკთან მდებარეობდა ლუციუს ემილიუს ლებიდუსის საგლადიატორო სკოლა, რომელსაც ჰყვდა სართულზე ჰქონდა სახელოსნოები, მათ შორის — ბრინჯაოს სამსხმელო სახელოსნო.

9. ცეთეგუსი — მეტსახელი (კოგნომენი) კორნელიუსთა გვარში. სახელგანთქმული იყო მარკუს კორნელიუს ცეთეგუსი — ძვ. წ. 213 წელს უზენაესი ქურუში (პონტიფექს მაქსიმუსი), 211 წელს — პრეტორი, 204 წელს კონსული. ენიუსი და ჰორაციუსი უქებენ მჭევრმეტყველებას. ამ სახელის მრავლობითი რიცხვი — ცეთეგუსები აღნიშნავდა ძველ, გამობრძმედილ რომაელებს.

ჰორაციუსი აქ ეკამათება არქაული მიმართულების პოეტებს, რომლებიც მათხოვდნენ, ენობრივ საკითხებში ძველი რომაელი მწერლებისათვის მიებაძათ.

10. სტაციუს ცეცილიუსი და ტიტუს პლავტუსი — რომაელი კომედიოგრაფოსები; მოღვაწეობდნენ ძვ. წ. III — II სს-ში; მისაბამ ნიმუშად იყენებდნენ ელინისტური ხანის ბერძნულ საყოფაცხოვრებო კომედიას (ე. წ. ახალ ატიკურ კომედიას); შემოიღეს კონტამინაციის ხერხი (რამდენიმე ბერძნული კომედიიდან

ადგენდნენ ერთ რომაულს); ლათინურ ენაში ფართოდ შემოჭონდათ ბერძნული ნასესხობები.

ვერგილიუსი და ლუციუს ვარიუს რუფუსი — პორაციუსის მეგობარი პოეტები.

11. **მარკუს პორციუს კატონი (კატონ ცენზორი, უფროსი)** — ძვ. წ. III-II სს-ის ორატორი, პროზაიკოსი მწერალი.

კვინტუს ენიუსი — კატონის თანამედროვე პოეტი და დრამატურგი; რომაული ეპოსის ფუძემდებელი; რომაულ პოეზიაში დაამკვიდრა ბერძენთა ეპიკური საზომი დაქტილური ჰექსამეტრი; შეთხზა პოემა „ანალები“ („ჟამთა აღწერა“), თარგმნა ბერძნული ტრაგედიები.

12. იგულისხმება ეპიკური მეტრული საზომი **დაქტილური ჰექსამეტრი**.

13. იგულისხმება ანტიკური ლირიკის უძველესი ჟანრის — ელეგიის საზომი, რომელიც ორ კარედს (დაქტილურ ჰექსამეტრსა და დაქტილურ პენტამეტრს) შეიცავდა. ეს იყო ე. წ. **ელეგიური დისტიქი**. პორაციუსის განმარტება, თითქოს თავდაპირველად ელეგიებით ჩივილს გამოხატავდნენ, ზუსტი არ არის. უძველესი ელეგიის მთავარი მოტივი იყო საბრძოლო მოტივი (კალინე, ტირტოსი); ელეგიამ შემდეგ შეიძინა სხვა მოტივები: პოლიტიკური (სოლონი), ფილოსოფიური, სატრაგიკო (მიმნერმე)... ჩივილის ანუ სევდის მოტივი ელეგიის ერთ-ერთი მოტივი იყო.

14. **არქილოქე პაროსელი** — ძვ. წ. VII ს-ის პოეტი იამბოგრაფოსი. იამბურ ტერფებზე აგებული საზომით (იამბიკური ტრიმეტრით) თხზავდა პირადი მტრების დამცინავ ლექსებს.

15. **სოკრუსი** — კომედია. სახელი მომდინარეობს ბერძნული კომედიის მსახიობთა მაღალი ფეხსამოსის (სოკოს) სახელისაგან.

კოთურნუსი — ტრაგედია. სახელი მომდინარეობს ბერძნული ტრაგედიის მსახიობთა მაღალი ფეხსამოსის (კოთორნოს) სახელისაგან.

16. პორაციუსი მთლიანად იზიარებს არისტოტელეს დებულებას იმის თაობაზე, რომ „იამბური საზომი ყველა მეტრზე მეტად შეჰფერის სასაუბრო ენას“ („პოეტიკა“, IV).

17. აქ იგულისხმება ბერძნული ლირიკის ის ჟანრი, რომელსაც ეწოდება **მელოსი**, კერძოდ — საგუნდო ლირიკა ანუ ქორიკა. მელოსმა ბოლომდე შეინარჩუნა მჭიდრო კავშირი მუსიკალურ აკომპანემენტთან.

18. თიესტეს ნადიმი ანტიკური ტრაგედიის ხშირი მითიური სიუჟეტია: პელოპისა და ჰიპოდამიას ძენი ატრევსი და თიესტე ერთმანეთს მტრობდნენ. ატრევსმა თიესტეს შვილები დაუხოცა და მათი ხორცისაგან მომზადებული კერძი აჭამა მიკენში გამართულ ნადიმზე.

19. ხრემესი — რომაელი კომედიოგრაფოსის **ტერენციუსის** (195 — 159 ძვ. წ.) კომედიის „თავისი თავის დამსჯელის“ გმირთაგანი, ჭირვეული, ანხლი და ძუნწი მოხუცი.

20. **ტელეფუსი და პელევსი** — ეპიკური პერსონაჟები, სოფოკლესა და ევროპიდეს ტრაგედიების გმირები. **ტელეფუსი** იყო მიზიის მეფე; დაჭრა აქილევსმა. მისი განკურნება მხოლოდ დამჭრელის შუბითვე შეიძლებოდა. **პელევსი** — აქილევსის მამა, სამშობლოდან გაძევებული, მრავალჭირგადახდილი გმირი.

21. სწორედ ასეთი აზრი აქვს გამოთქმული არისტოტელეს: „...პოეტს ნათლად უნდა ჰქონდეს წარმოდგენილი გმირთა განცდები. ამა თუ იმ განცდის გადმოცემისას ყველაზე დამაჯერებელია ის, ვინც თვითონაც გულშეძრულია ამავე გრძობით. გვალევეებს ის, ვინც თვითონაც ღელავს, ხოლო ჩვენს რისხვას იწვევს რისხვით გულანთებული“ („პოეტიკა“ XVII, თარგმანი ბ. ბრეგვაძისა).

22. **მხედრები** — ექვიტები — რომის საზოგადოების ერთ-ერთი (საშუალო) ფენა. **ქვეითები** — ამ სახელით პორაციუსი აქ რომის მოსახლეობის მრავალრიცხოვან დაბალ ფენას აღნიშნავს.

23. მეტად საყურადღებოა ამ კონტექსტში „კოლხის“ მოხსენიება. ეს იმაზე მიუთითებს, რომ კოლხეთისა და მისი მოსახლეობის ხვედრითი წონა ანტიკური საზოგადოების ისტორიაში საკმაოდ მნიშვნელოვანი იყო.

24. **ინო** — კადმოსის ასული, ათამანტის მეუღლე; გონება დაუბნელა ღმერთქალმა ჰერამ; ამ დროს მოკლა საკუთარი ვაჟი ლეარქე.

იქსიონი — მითიური ლაბითების მეფე, რომელმაც ვერაგულად მოკლა სიმამრი. **იო** — ინაქეს ასული; ზევსის მიერ ძროხად გარდაქმნილ იოს სასტიკად დევნიდა ღმერთქალი ჰერა (იხ. ესქილეს ტრაგედია „მიჯაჭვული პრომეთე“).

ორესტე — აგამემონის ვაჟი, საკუთარი დედის — კლიტემნესტრას მკვლელი.

25. ეპიკური კიკლოსი შეიცავდა გენიალური ჰომეროსის „ილიადას“ და „ოდისეას“ შემავსებელ პოემებს, რომელთაც აკლდათ კომპოზიციური მთლიანობა და გამოსახვის სიძლიერე.

26. იგულისხმება ჰომეროსი. ციტირებულია მისი პოემის „ოდისეას“ შესავალი კარედები.

27. **ანტიფატე** — ლესტრიგონების მეფე;

სკილა — ურჩხული; **კიკლოზი** — ოდისევსისაგან თვალგამოთხრილი **პოლიფემე** ძე პოსეიდონისა.

ქარიბდისი — ყოვლის მშთანქმელი ზღვის მორევი — ურჩხულად პერსონიფიცირებული.

28. **დიომედე** — „ილიადას“ გმირი, რომლის ამბავი დაწვრილებით იყო გადმოცემული თებეს ციკლის თქმულებებში.

მელეაგრე იყო დიომედეს მამის ტიდევსის გერი — ძმა.

ტაუზი კვერცხი — ზევსის მიერ გელად ქცეულმა ლედამ დადო ორი კვერცხი, საიდანაც გამოიჩვენნ: ტროის ომის მიზეზი მშვენიერი ელენე და მისი ძმები კასტორი და პოლიდევეკე.

29. რომაელ მაყურებელს შეძახილით **vos plaudite** („ტაში დაუკართ“) კომედიის დასრულებას აუწყებდა სპექტაკლის მონაწილე მომღერალი — მსახიობი (კანტორი).

30. იგულისხმება მარსის ველი, სადაც შეჯიბრებები იმართებოდა.

31. პორაციუსს აქ მხედველობაში აქვს სოფოკლეს ტრაგედია „ატრევსი“ და ევროპიდეს ტრაგედია „თიესტე“. ჩვენამდე ამ ტრაგედიებს არ მოუღწევიათ. იხ. შენ. 18.

32. **პროკნე** — პანდიონის ასული, ტერევსის მეუღლე, ფრთოსნად გარდასახული. მითი დამუშავებული ჰქონდა სოფოკლეს ტრაგედიაში „ტერევსი“. ეს ტრაგედია არაა მოღწეული.

კადმუსი — თებეს ლეგენდარული დამაარსებელი (იხ. ოვიდიუსი, „მეტამორფოზები“, III, 1—130).

33. ჰორაციუსი აქ დრამის ელინისტურ თეორიას ეყრდნობა. კლასიკურ ხანაში (ძვ. წ. V საუკუნე) დრამატული თხზულებების მოქმედებებზე დაყოფა ჯერ კიდევ არ იყო დამკვიდრებული. მოქმედება აქ სხვაგვარ კომპოზიციაში ვითარდებოდა.

34. აქ იგულისხმება ევრიპიდეს მიერ ტრაგედიის ფინალური ნაწილისათვის დამკვიდრებული ხერხი **დეუს ექს მახინა** (deus ex machina).

35. ანტიკურ ტრაგედიაში სცენაზე მოქმედ პირთა (მსახიობთა) რაოდენობა მტკიცედ იყო განსაზღვრული. სოფოკლეს დროიდან სცენაზე ერთდროულად მხოლოდ სამი მსახიობის მოქმედება იყო ნებადართული. რაც შეეხება გუნდს, ჰორაციუსს აქ მხედველობაში აქვს მისი ფუნქცია კლასიკურ ხანაში. როგორც ცნობილია, უკვე ევრიპიდეს ტრაგედიებში გუნდმა თანდათან დაკარგა თავისი მჭიდრო კავშირი მოქმედების მსვლელობასთან.

36. მშვიდობიანობის დროს ანტიკური ხანის გალავანშემოვლებული ქალაქების ჭიშკრები, როგორც წესი, ღია იყო.

37. ფლეიტა — ბერძ. „ავლოს“ (ლათ. „ტიბია“) თავდაპირველად ორხვრელიანი იყო, მერმე ხვრელთა რაოდენობა მოემატა.

38. აქ ჰორაციუსი უთუოდ გულისხმობს ბურძენთა საბოლოო გამარჯვებას სპარსებთან გამართულ ხანგრძლივ ომში (500 — 450 წწ. ძვ. წ.). ამის ანალოგიური იყო რომის გამარჯვება კართაგენზე.

39. ჰორაციუსი აქ გვთავაზობს ტრაგედიის სახელის მნიშვნელობის არცთუ მართებულ ახსნას. „ტრაგედია“ ბერძნულად „თხის სიმღერას“ აღნიშნავდა, ოღონდ იმიტომ კი არა, რომ ტრაგიკულ აგონში (შეჯიბრში) გამარჯვებულ პოეტს იაფფასიანი თხით აჯილდოვებდნენ, არამედ იმიტომ, რომ დიონისეს კულტთან დაკავშირებულ რიტუალთა აღსრულების დროს ღვთაების სახობო სიმღერების შემსრულებელი გუნდის წევრები — სატირები თხის ტყავებით იყვნენ შემოსილნი (თხა დიონისე ღმერთის წმიდა ცხოველად მიიხსნათ).

არისტოტელეს დებულების თანახმად, როგორც ტრაგედია, ისე კომედია, წარმოიშვა იმპროვიზაციული საწყისიდან: ტრაგედია წარმოიშვა დითირამბის დამწყებთაგან (ექსარქონტთაგან), ხოლო კომედია ფალიკური სიმღერების დამწყებთაგან („პოეტიკა“, IV).

სატირული დრამა ანუ „დარბაისლურ სახილველს დამატებული ოხუნჯობა“ დრამატული წარმოდგენების — ტეტრალოგიების აუცილებელ ნაწილს წარმოადგენდა V საუკუნის ბერძნულ თეატრში. სატირული დრამა ერთვოდა ტრილოგიას მკითხვე პიესის სახით. მასში მონაწილეობდა სატირთა გუნდი სილენოსის მეთაურობით. არისტოტელეს მოძღვრების თანახმად, სატირული დრამა უაღრესად მჭიდრო კავშირში იყო ტრაგედიასთან: „ტრაგედიამ შედარებით გვიან აიღო ხელი მოკლე მითების დამუშავებასა და თავისი პირველსაწყისის — სატირული პოეზიისათვის დამახასიათებელ სახუმარო სტილზე, შედარებით გვიან მიადწია თავის აწინდელ სიდიადეს, ხოლო მისი სალექსო საზომი ტეტრამეტრის ნაცვლად იამბიკური ტრიმეტრი გახდა. ტრაგიკოსები სწორედ ტეტრამეტრს იყენებდნენ თავდაპირველად, ვინაიდან თვითონ პოეზია სატირული იყო და უფრო მეტად ეხამებოდა ცეკვას“ („პოეტიკა“, IV).

უახლოეს გამოკვლევათა ავტორები უპირატეს შემთხვევაში, ფიქრობენ, რომ

სატირული დრამა სერიოზული საკულტო თუ ეპიკური დრამატული შემოქმედების პარალელურად აღმოცენდა და განვითარდა.

40. **დავუსი, პითიასი** — მონათა სახეები ახალ ატიკურ კომედიაში.

სიმონი — ძუნწი მოხუცია იმავე კომედიაში.

სილენუსი (ბერძ. სილენოსი) — მერკურიუსის ან პანის ძე. უფროსი, მხიარული სატირი, დიონისე — ბახუსის აღმზრდელი.

41. **ფავნუსები** — რომაული ტყის ღვთაებები.

42. იგულისხმებიან ზედა ფენის რომაელები. ჰორაციუსი საერთოდ ორიენტაციას იღებს საზოგადოების მდიდარ, წარჩინებულ ფენაზე.

43. იგულისხმება რომაული საზოგადოების მდაბიოთა წარმომადგენელი.

44. აქ მოხსენებულ სალექსო ტერფთა თაობაზე იხ. ა. ურუშაძე, ბერძნულ-რომაული და ქართული მეტრიკის საკითხები. თბილისი, 1980.

45. **ლუციუს აკციუსი** — რომელიც დრამატურგი, ტრაგიკოსი (170—35 ძვ.წ.).

46. **თესპიდი** — ბერძნული ტრაგედიის მამამთავარი. მას მიეწერება გუნდიდან პირველი მსახიობის გამოყვანა და ძვ. წ. 534 წელს პირველი ტრაგედიის დადგმა ათენში დიდი დიონისეების დღესასწაულზე.

47. პოლიტიკური თავისუფლება, რომელიც ძველ ატიკურ კომედიაში შეუზღუდველი იყო, პელოპონესის ომის შემდეგ (ძვ. წ. IV საუკუნიდან) თანდათანობით აიკრძალა.

48. რომაულ ნაციონალურ დრამას საფუძველი დაუდო პოეტმა **გნეუს ნევიუსმა** (დაახლ. 270 — 201 ძვ. წ.), რომელმაც დანერგა კონტამინაციის ხერხი: ორი ან სამი ბერძნული კომედიის შეერთებით ქმნიდა ერთ კომედიას, რომელშიც რომაული **სინამდვილის** ამსახველი მასალა შეჰქონდა. ამ გზით შეიქმნა რომაული ტრაგედია „პრეტექსტატა“ (fabula praetextata) და რომაული კომედია „ტოგატა“ (fabula togata), რომელიც დაუპირისპირდა ბერძნული სინამდვილის ამსახველ კომედიას „პალიატას“ (პრეტექსტა და ტოგა მსახიობთა რომაული შესამოსელია, პალიუმში კი — ბერძნული).

49. ჰორაციუსის ეპისტოლეს აღრესატი პიზონები აქ რომის მეფის **ნუმა პომპილიუსის** ჩამომავლებად არიან მიჩნეული.

50. დემოკრიტეს — დიდ ბერძენ ფილოსოფოს-მატერიალისტს (460—370 ძვ. წ.) ციკერონი მიაწერს გამოთქმას: „არავინ შეიძლება იყოს დიდი პოეტი ერთგვარი სიშმაგის გარეშე“ (Cic. De divinat. I, 38, 80). ეს აზრი არისტოტელესაც აქვს გამოთქმული: „პოეზია მაღალნიჭიერი ან ღვთაებრივი სიშმაგით შეპყრობილ კაცთა საუფლოა, ვინაიდან პირველთ გარდასახვის ძალი შესწევთ, ხოლო მეორეთ — აღტკინების, აღფრთოვანების“ („პოეტიკა“, XVII).

ჰელიკონი — მუზების სამკვიდრებელი მთა ბეოტიაში.

51. **ანტიკირა** — სამი ქალაქის სახელი ძვ. საბერძნეთში (თესალიის, ფოკიდისა და ლოკრიდის). ეს ქალაქები სახელგანთქმული იყვნენ სულით დაავადებულის სამკურნალო ე. წ. **შხამა** ბალახით (Helleboros).

52. იგულისხმება სოკრატეს ეთიკური სკოლა.

53. აქედან ჩანს, ჰორაციუსი არსებით მნიშვნელობას პოეტურ შემოქმედებაში მხიარულს ანიჭებდა, თუმცა ფორმასაც არისტოტელეზე მეტ ყურადღებას აპყრობს.

- 53ა. ასსი — თორმეტი უნციის შემცველი ერთეული ფულისა.
54. ლამია — რომაულ ფოლკლორში ბებერი ჯადოქარი, კუდიანი ქალი, რომლის ხსენებითაც ბავშვებს აფრთხობდნენ.
55. სენიორთა ცენტურია, ამაყი რამნები — წარჩინებული ხანში შესული და ახალგაზრდა რომაელები.
56. სოსიუსები — ცნობილი წიგნით მოვაჭრენი ძველს რომში.
57. ქერილე — ელინისტური ხანის ეპიკოსი პოეტი, რომელსაც ჰორაციუსი სუსტ შემოქმედად თვლიდა.
58. ავტორი მიმართავს პიზონის უფროს ვაჟს, რომელიც ლიტერატურულ კარიერას იწყებდა.
59. მარკუს ვალერიუს მესალა კორვინუსი — რომაელი ორატორი; კასცილიუს ავლუსი — ცნობილი რომაელი იურისტი, ძვ. წ. 31 წელს კონსულად მყოფი.
60. სარდული თაფლი — ცუდი გემოს მქონე თაფლი.
61. მინერვა — სიბრძნისა და ხელოვნების მფარველი ღმერთქალი.
62. სპურიუს მეციუს ტარპა — ჰორაციუსის თანამედროვე კრიტიკოსი, ავგუსტუსის კარის ცენზორი.
63. ორფევსი — თრაკიელი ლეგენდარული პოეტი — მომღერალი, გადმოცემით, ჩანგითა და სიმღერით ათვინიერებდა კლდეებსა და ფესვმაგარ ხეებს.
64. ზევსისა და ანტიოპეს ძენი ამფიონი და ძეთე თებეს ლეგენდარული გალავნის მშენებლობას მეთაურობდნენ.
65. ტირტეოსი — ძვ. წ. VII ს-ის ელეგიკოსი პოეტი. მისი ელეგიების უმთავრესი მოტივი საბრძოლო მოტივი იყო.
66. პიერიული ჰანგები — მუზათა სამყოფელის ჰანგები.
67. აქ იგულისხმება ბერძენ ტრაგიკოს პოეტთა ტეტრილოგიებით შეჯიბრის (ავონის) შემოღება.
68. ბუნებრივი ნიჭის — ინგენიუმის (ingenium) და ხელოვნების (ars) ერთიერთობის საკითხი დიდი ყურადღებით განიხილებოდა ანტიკური ხანის არა მარტო პოეტიკის, არამედ სხვა დარგებშიც (განსაკუთრებით კი რეტორიკის ანუ ორატორული ხელოვნების თეორიაში).
69. პითიური ზეიმი — ერთ-ერთი პანელინური დღესასწაული, აპოლონ ღმერთისადმი მიძღვნილი.
70. ასე იქცეოდაო, მაგალითად, აგათოკლე სირაკუზის ტირანი ძვ. წ. IV საუკუნეში.
71. კვინტილიუს ვარუსი — ვერგილიუსისა და ჰორაციუსის მეგობარი პოეტი, რომელიც ძვ. წ. 23 წელს გარდაიცვალა და რომელსაც ჰორაციუსმა ერთ-ერთი ოდა მიუძღვნა (I, 24).
72. არისტარქე — ელინისტური ანუ ალექსანდრიული ხანის ფილოლოგოსი (ძვ. წ. 217—145), ჰომეროსის პოემების ტექსტთა რედაქტორი.
73. იგულისხმება სიცილიის სენი.
74. იგულისხმება სამთვარიო სენი.
75. ემპედოკლე — ბერძენი პოეტი-ფილოსოფოსი, აკრაგანტელი (483—423 ძვ. წ.),

ს ა ხ ე ლ თ ა ს ა კ ი ე ზ ე ლ ი

- აკციუსი 258
 ალბინუსი 327
 ამფიონი 394
 ანტიკირა 300
 ანტიფატე 145
 აპოლონი 407
 არგოსი 118
 არისტარქე 450
 არქილოქე 79
 ასირიელი 118
 ატრევსი 186
 აქილევესი 120
 ბერძნები 323
 დაეუსი 237
 დემოკრიტე 297
 დიანა 16
 დიომედე 146
 ემილიუსი 32
 ემპედოკლე 465
 ენიუსი 56, 259
 ესქილე 279
 ეტნა 465
 ვარიუსი 55
 ვერგილიუსი 55
 თებე 118, 394
 თესპიდი 276
 თიესტე 91
 ილიადა 129
 ინო 123
 იო 124
 იქსიონი 124
 კადმუსი 187
 კასცილიუს ავლუსი 371
 კატონი 56
 კვინტილიუსი 438
 კიკლოპი 145
 კოლხი 118

- ლამია 340
 ლაციუმბი 290
 ლიცინიუსი 301
 მედეა 123, 185
 მელეაგრე 146
 მესალა 371
 ორესტე 124
 ორფევსი 392
 პელევსი 96, 104
 პიზონები 6, 235
 პითიასი 238
 პითიური ზეიმი 414
 პლავტუსი 54, 270
 პომპილიუსი 292
 პრიამუსი 137
 პროკნე 187
 რამნები 342
 რენუსი 18
 რომაელები 325
 სარდული თაფლი 375
 სილენუსი 239
 სიმონი 238
 სკილა 145
 სოკრატული თხზულებები 310
 სოსიუსები 345
 ტელეფუსი 96, 104
 ტირტეოსი 402
 ტროა 141
 ფავნუსები 244
 ქარიბდისი 145
 ქერილე 357
 ცეთეგუსები 50
 ცეცილიუსი 54
 ხრემესი 94
 ჰელიკონი 296
 ჰომეროსი 74, 359, 400

თბილისის უნივერსიტეტის „ბერძნულ-ლათინური ბიბლიოთეკის“
გამოცემები:

1. ქსენოფონტი, მოგონებები სოკრატეზე, სოკრატეს აპოლოგია.
2. ჰეროდოტე, ისტორია, ტ. I, II.
3. ორფიკული არგონავტიკა.
4. საფო, ლირიკა.
5. ვერგილიუსი, ენიდა.
6. ოვიდიუსი, მეტამორფოზები.
7. არისტოტელე, რიტორიკა.
8. პორაციუსი, პოეტური ხელოვნებისათვის.

შინაარსი

პორაციუსის „პოეტური ხელოვნება“	5
პოეტური ხელოვნება (ტექსტი)	15
შენიშვნები	31
სახელთა საძიებელი	37

Гораций
ОБ ИСКУССТВЕ ПОЭЗИИ

(на грузинском языке)

Издательство Тбилисского университета
Тбилиси 1981

გამომცემლობის რედაქტორი მ. ჯანელიძე
მხატვრული რედაქტორი ი. ჩიქვინიძე
ტექნიკური რედაქტორი ი. ხუციშვილი
კორექტორი ც. კვანტალიანი

სბ 735

ვადეცა წარმოებას 20.04.81, ხელმოწერილია დასაბეჭდად 30.10. 81.
საბეჭდი ქაღალდი 60×841/16. პირობითი ნაბეჭდი
თაბახი 2,5. სააღრ.-საგამომც. თაბახი 2.

ტირაჟი 50.000 შეკვეთის № 1097.

ფასი 25 კაპ.

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა,
თბილისი, 380028, ი. ჭავჭავაძის პროსპექტი, 14.
Издательство Тбилисского университета,
Тбилиси, 380028, пр. И. Чавчавадзе, 14.

თბილისის უნივერსიტეტის სტამბა,
თბილისი, 380028, ი. ჭავჭავაძის პროსპექტი, 1.
Типография Тбилисского университета,
Тбилиси, 380028, пр. И. Чавчавадзе, 1.